

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи**

**Соціальна профілактика негативних явищ в
учнівському середовищі**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 614 групи
Прокоп'єва Юлія Юріївна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Кучумова Н.І.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

*протокол № від «__» _____ 2024 року
Зав. кафедрою _____ проф. Тимчук Л.І.*

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота на тему «Соціальна профілактика негативних явищ в учнівському середовищі» є дослідженням проблеми попередження негативних явищ серед неповнолітніх у шкільному середовищі. У роботі аналізуються основні причини цих явищ, сучасні підходи до соціальної профілактики, а також практичні методи впливу на формування ціннісних орієнтацій учнів. Особлива увага приділяється діагностиці ставлення учнів до негативних явищ через опитування. Результати дозволяють визначити ефективні стратегії запобігання девіантній поведінці та розробити рекомендації для педагогів, психологів і соціальних працівників. Робота має практичне значення, оскільки її висновки можуть бути використані для формування позитивного соціального клімату в учнівських колективах.

Ключові слова: соціальна профілактика, негативні явища, учнівське середовище, неповнолітні, шкільне середовище.

ABSTRACT

The master's thesis titled "*Social Prevention of Negative Phenomena in the Student Environment*" examines the issue of preventing negative phenomena among minors in school settings. The study analyzes the main causes of these phenomena, modern approaches to social prevention, and practical methods for shaping students' value orientations. Special attention is given to diagnosing students' attitudes toward negative phenomena through surveys. The findings help identify effective strategies for preventing deviant behavior and provide recommendations for teachers, psychologists, and social workers. The study holds practical value as its conclusions can be applied to fostering a positive social climate in student communities.

Keywords: social prevention, negative phenomena, student environment, minors, school environment.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Ю.Ю. Прокоп'єва

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	7
1.1 Сутність поняття “соціальна профілактика” та її види	7
1.2 Негативні явища в учнівському середовищі та їх основні причини.....	15
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З УЧНЯМИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ГІМНАЗІЇ №4 ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ.....	24
2.1 Діагностика ставлення учнівської молоді до негативних явищ.....	24
2.2 Система роботи Чернівецької гімназії №4 Чернівецької міської ради з профілактики негативних явищ в учнівському середовищі.....	34
Висновки до другого розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Україна сьогодні знаходиться на шляху демократичних змін, що охоплюють політичні, економічні, соціальні та правові аспекти життя. Ці реформи впливають на всі верстви населення, включно з неповнолітніми, які становлять четверту частину населення країни. Одним із важливих напрямів загального запобігання злочинності є профілактика злочинних проявів серед молоді, що залишається нагальною проблемою. Молодіжна злочинність набуває молодшого віку і часто має повторний характер. В період становлення незалежності України країна стикнулася з кризовими явищами в економіці, соціальному та політичному житті, психологічній і організаційній сферах, що безпосередньо позначилося на рівні злочинності.

На жаль, рівень злочинності серед неповнолітніх і її зростаюча суспільна небезпека викликають серйозне занепокоєння. Серед найбільш поширених злочинів, скоєних підлітками, і надалі лідирують крадіжки, а на другому місці стоять грабежі. Ці правопорушення, безумовно, мають тісний зв'язок із процесами деморалізації суспільства, бездомністю, безробіттям, поширенням наркоманії, токсикоманії, руйнуванням родинних зв'язків та іншими негативними соціальними явищами. Криза в психологічній сфері проявляється у втраті значною частиною суспільства загальнолюдських цінностей, низькому рівні солідарності з кримінальним законодавством, втраті довіри до правоохоронних органів, а також у зростанні етнічної та релігійної нетерпимості, зловживанні алкоголем, наркотиками, токсикоманією, правовому нігілізмі тощо[42].

Інтеграція зусиль суспільства можлива лише в межах науково обґрунтованої соціально-педагогічної системи перевиховання неповнолітніх, яка забезпечена ефективними технологіями та включає послідовні педагогічні й профілактичні впливи, що сприяють формуванню особистості з правильними життєвими установками. Важливо дослідити причини та джерела, що зумовлюють правопорушення, і на основі отриманих даних

створити систему профілактичної діяльності, яка поступово сприятиме зниженню рівня злочинності.

У сучасній науковій літературі, зокрема, соціологічній, психологічній, педагогічній і соціально-педагогічній проблемі профілактики негативних явищ і особливо проблемі відхилень у поведінці дітей та молоді було приділено і досі приділяється багато уваги. Психолого-педагогічні особливості появи девіацій у поведінці розкриті у наукових працях М. Алемаскіна, І. Дьоміна, О.Киричука, І. Лисенко, В. Оржеховської, Т. Титаренко, В. Татенко, М.Фіцули, С.Яковенко та ін. Соціально-педагогічні особливості поведінкових девіацій висвітлені у дослідженнях О. Александровської, О. Безпалько, Р. Вайноли, М. Галагузової, І. Звєревої, А.Капської, І. Козубовської, М. Рожкова, Л. Шнейдер. Соціально-психологічні особливості прояву відхилень у поведінці молоді знайшли своє відображення в працях С. Белічевої, Ю.Клейберга, І. Кона, Н. Максимової, В. Менделевича, О.Тарновської, Г. Товканець, Н. Толстих, Т. Яценко. Технології соціальної профілактики негативних явищ та девіантної поведінки молоді розкрито у наукових публікаціях І. Дубровіної, Т. Гречаної, В.Кожарської, Л. Колесової, Н. Лядової, С. Міцкевич, О.Романової, Г.Тарасенко, Т.Федорченко, І. Холковської, В. Шахова, В. Штифурак. Особливості профілактики девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи досліджував А. Самойлов та інші. Теоретичні й практичні основи соціальної профілактики були описані у дослідженнях таких українських науковців, як Богданова І.М - характеристики різних форм девіації поведінки та соціальна проблема молоді. О. Безпалько- Актуальні проблеми соціально – педагогічної роботи. Т, А. Капська – Девіантна поведінка дітей та молоді, В. Оржеховська – Методи позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок та інших. Аналіз робіт зазначених фахівців показав, що для ефективного запобігання негативним явищам серед молоді надзвичайно важливо обрати правильну стратегію та моделі профілактики. Сучасні реалії породжують нові виклики,

ризиків, та небезпеки для учнівської молоді, тому тема соціальної профілактики негативних явищ в учнівському середовищі залишається актуальною.

Об'єкт дослідження: Соціальна профілактика негативних явищ як соціально-педагогічна проблема

Предмет дослідження: Соціальна профілактика негативних явищ в учнівському середовищі Чернівецької гімназії №4

Мета дослідження: Дослідити ставлення учнівської молоді до негативних явищ, обґрунтувати систему соціальної роботи освітнього закладу з соціальної профілактики негативних явищ в учнівському середовищі

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «соціальна профілактика» та її види.
2. Охарактеризувати негативні явища серед учнівської молоді та їх основні причини
3. Повести опитування для діагностики ставлення учнівської молоді до негативних явищ
4. Розкрити систему роботи освітнього закладу з профілактики негативних явищ серед учнів на прикладі Чернівецької гімназії № 4 Чернівецької міської ради.

Методи дослідження При виконанні дослідження для досягнення поставленої мети нами використовувалися як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження.

Теоретичні методи включали: аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення наукової літератури філософського, соціологічного, медичного, педагогічного, психологічного, соціально-педагогічного змісту з метою визначення науково-теоретичної основи дослідження, пошукова робота в мережі Internet, що відповідає специфіці досліджуваної теми.

Емпіричні методи соціологічного дослідження включали: анкетування, результати якого були проаналізовані та представлені в роботі;

аналіз документів, зокрема законодавчих актів, статистичних даних та матеріалів, що стосуються профілактики негативних явищ серед учнівської молоді. Математичні методи використовувалися для обробки даних отриманих при анкетуванні.

Поєднання різних методів дало змогу забезпечити комплексність та достовірність дослідження, а також досягти його мети.

Експериментальною базою дослідження стала Чернівецька гімназія №4 Чернівецької міської ради.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні основних аспектів профілактики негативних явищ в учнівському середовищі, зокрема в аналізі правопорушень і злочинів серед неповнолітніх, методів їх попередження та діагностики ставлення учнів до таких явищ. Унікальність роботи забезпечується використанням сучасних методик та інструментів, включаючи анкети системи "Я - психолог", що дозволяє отримати актуальні та практично значущі дані.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з учнями для профілактики негативних явищ у шкільному середовищі. Отримані дані можуть бути застосовані для розробки навчальних програм, тренінгів, рекомендацій та методичних посібників, спрямованих на підвищення професійної компетентності педагогів у сфері виявлення, аналізу та попередження правопорушень серед неповнолітніх. Результати також можуть бути корисними для удосконалення роботи з батьками та педагогічним колективом у напрямі формування безпечного та сприятливого соціального середовища.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 50 позицій та 10 додатків. Зміст викладено на 58 сторінках основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Сутність поняття “соціальна профілактика” та її види

Термін “профілактика” походить від грецького слова, що означає “запобігання”. Профілактика пов'язана з попередженням небажаних подій через усунення причин, що можуть спричинити певні негативні наслідки. Науковці трактують соціальну профілактику по-різному. Наприклад, у Законі України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", це вид соціальної профілактичної роботи, спрямований на виявлення складним життєвим обставинам у сім'ях, серед дітей і молоді, на попередження аморальної та протиправної поведінки, виявлення та усунення будь-якого негативного впливу, а також на запобігання поширенню небезпечних хвороб серед них.[22]

Науковиця О. В. Безпалько зазначає, що: «соціальна профілактика — це діяльність, спрямована на попередження соціальних проблем або життєвих криз у клієнтів і груп населення, а також на запобігання загостренню вже наявних проблем»[6]. Дослідники Л. Т. Тюття та І. Б. Іванова визначають соціальну профілактику як: «технологію соціальної роботи, що охоплює комплекс взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на запобігання соціальним проблемам, дисгармонії та негативним наслідкам впливу складних життєвих умов на особистість»[47].

Отже, видом профілактичної соціальної роботи, є вид соціальної роботи, що має на меті відвернути від складних життєвих обставинам у сім'ях, серед дітей та молоді, протидію аморальній та протиправній

поведінці, виявлення й усунення негативного впливу на здоров'я дітей та молоді, а також зниження ризику поширення соціально небезпечних хвороб. Основна мета соціальної профілактики — це зусилля, спрямовані на запобігання соціальним проблемам та життєвим кризам у клієнтів та окремих груп, а також на попередження ускладнень вже існуючих проблем.

На думку Шахрай В.М, соціальна профілактика складає умови для нормальної соціалізації особистості, базуючись на пріоритеті законності та моралі. Це діяльність, спрямована на попередження соціальних відхилень і підтримання їх на дослідженому рівні через уникнення або нейтралізацію причин, що їх спонукають. Вона спрямована на попередження можливих фізичних, психологічних та соціокультурних течій серед окремих осіб і груп, забезпечення захисту та підтримки соціального рівня життя та здоров'я, а також сприяння досягненню їхніх цілей і розкриттю потенціалу[49].

Профілактика соціальних проблем має охоплювати як соціальне середовище, де ці проблеми виникають, так і особу, яка потерпає від них. У Законі України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" зазначено, що до завдань суб'єктів соціальної роботи з дітьми та молоддю належить проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на не утворення негативних явищам і їх подолання[24].

З висновків дослідження соціальних та особистісних чинників проблеми виділяють певні види цілей соціальної профілактики:

- виявити причини та чинники, що викликають проблему або негативне соціальне явище;
- визначити необхідні ресурси для подолання проблеми або виявити вже наявні;
- зменшити поганий вплив середовища;
- відкрити можливості для різних потреб, подолання проблем і забезпечення повноцінного життя (посилення соціальних ресурсів);
- прибрати чинники, що допомагають у виникненні або загостренню проблеми чи заважають її вирішенню;

- підняти людські ресурси та здатність людини холодно та прагматично реагувати перешкоди, подолати їх і задовольнити власні потреби;
- підтримати взаємодію суб'єктів для зниження проблеми, забезпечити роботу, направлену на її вирішення.

У теперішній практиці виділяють три рівні профілактики: первинну, вторинну та третинну[41].

Первинна профілактика: є найбільш масовим і неспецифічним, з метою формування активного, адаптивного і здорового способу життя у людей. Первинна профілактика є надзвичайно ефективною, оскільки зосереджена не тільки на запобіганні хворобам, а й на формуванні здорових життєвих принципів. Вона має переважно інформаційний характер, спрямований на виховання в особистості рішучого відторгнення певних видів поведінки та шкідливих звичок.

Основний зміст первинної профілактики включає: надання підліткам і молоді інформації про наслідки асоціальних вчинків і вживання різних видів алкоголю, наркотиків та токсичних речовин; роз'яснення правових норм, що регулюють різні аспекти асоціальної поведінки; популяризацію переваг здорового способу життя; розвиток навичок культурного дозвілля; створення умов для самореалізації в творчій, інтелектуальній та громадській діяльності.

Завдання первинної профілактики

- удосконалення та підвищення ефективності активних і конструктивних стратегій поведінки, що використовуються молоддю людиною;
- посилення особистісного потенціалу (формування позитивної та стійкої Я-концепції, зміцнення соціально підтримуючих мереж, розвиток емпатії, контроль над власною поведінкою тощо). Основними методами реалізації завдань первинної профілактики є:
 - навчання навичкам здорового способу життя, що передбачає усвідомлення, розвиток і тренування здатності справлятися з вимогами соціального середовища та керувати власною поведінкою;

- надання психологічної та соціальної підтримки дітям і підліткам через відповідні підтримуючі системи та структури. Виконання завдань первинної профілактики має проводитися спеціалістами, навченими у сфері профілактики, такими як психологи, медичні працівники, соціальні психологи та педагоги. Первинна профілактика здебільшого має інформаційний характер, оскільки спрямована на виховання в особистості категоричної відмови від певних форм поведінки та шкідливих звичок.

Первинна профілактика спрямована на запобігання виникненню факторів і ситуацій, які можуть призвести до правопорушень серед молоді. Основна мета — створити сприятливе соціальне середовище, яке підтримує розвиток позитивних цінностей та моральних орієнтирів. Це включає залучення сім'ї, освітніх установ і громади до процесу виховання дітей та підлітків, формування у них відповідальної поведінки та здорових звичок, розвиток соціальних умінь, а також надання можливостей для участі в культурних, спортивних та освітніх заходах, що сприяють всебічному розвитку особистості.[2]

Вторинна профілактика спрямована на обмеження поширення певних негативних явищ у суспільстві або соціальних групах. У випадку дітей, підлітків і молоді вторинна профілактика охоплює соціально-психологічні та медичні заходи загального характеру, орієнтовані на контингенти ризику, до яких належать бездоглядні діти, діти з кризових сімей, діти вулиці. Вторинна профілактика, спрямована на такі групи, має масовий характер, але водночас може застосовуватися індивідуально для кожної особистості.

Основною метою такої виду профілактики є запобігання загостренню проблеми та мотивування особи до якісних змін. Завдання вторинної профілактики включають[19]:

- розвиток активних стратегій поведінки, які сприяють подоланню проблеми;
- посилення особистісних ресурсів.

Програми вторинної профілактики мають виконуватися фахівцями — психотерапевтами, психологами, соціальними працівниками, педагогами, а також мережею непрофесіоналів, до яких належать люди які надають або навчають самодопомозі, консультанти. Ефект від програм такого виду програми зазвичай швидший, але однобокий і довготривалий порівняно з первинною профілактикою[39].

Третинна профілактика забезпечує комплекс соціальних, освітніх і медичних та психологічної роботи, що спрямовані на відновлення людського та соціального статусу людини, її відновлення в сім'ї, навчального закладу чи робочого колективу. Основною метою третинної профілактики є зниження ризику повторного прояву негативних форм поведінки. Соціально-педагогічна робота в межах третинної профілактики відбувається у різних осередках підтримки, таких як реабілітаційні центри, молодіжні дружні клініки, анонімні кабінети, громадські приймальні. Така профілактика серед дітей, підлітків і молоді має переважно соціально медичний, індивідуальний характер і направлена на недопущення переходу вже існуючих захворювань у важчі форми, а також наслідків у вигляді стійкої дезадаптації. У цьому процесі особливо важлива роль професійних людей які мають певний вид освіти та досвід роботи, а також непрофесіоналів, таких як, консультантів і членів груп соціальної підтримки[40].

Окрім таких типів профілактики, виділяють також *загальну* та *спеціальну* профілактику. *Загальна профілактика* полягає в певних заходах які, спрямованих на уникнення проблем у подальшому. *Спеціальна профілактика* — заходи, які спрямовані на попередження і усунення певної поведінки, таких як підлітковий суїцид чи небезпечна статева поведінка.

Девіантна поведінка охоплює всі сфери їх соціальної взаємодії, виявляючись у насильстві, агресії, негативному ставленні до оточення, нездатності передбачати наслідки власних дій та недостатніх комунікативних навичках. Ігнорувати зростання бездоглядності, правопорушень серед підлітків, явище соціальної дезадаптації та виявлення збільшення кількості

молоді та пі з девіантною поведінкою неприпустимо. Ускладнюється ситуація тим, що спостерігається, стрімке погіршення стану здоров'я дітей і молоді.

Небезпека полягає в тому, що алкоголь і наркотики набувають значення цінностей у сучасній молодіжній субкультурі, стаючи частиною стилю життя. Залежність від азартних ігор, комп'ютера та Інтернету також має деструктивний вплив на молодь. Зростання кількості молодих людей з девіантною поведінкою та різноманітність форм девіацій за останнє десятиліття свідчать про складність і багатогранність цієї проблеми, а також вказують на недостатню ефективність превентивних заходів і недоліки науково-методичного забезпечення профілактичного виховання. Причинами такої поведінки є психологічний дискомфорт, негативні емоції, втрата духовних орієнтирів, знецінення загальнолюдських цінностей і відсутність сформованих терпимості, доброти, підтримки тощо, що призводить до апатії, відчуття непотрібності та нудьги у молоді[46].

Проблеми, що постають перед працівниками соціальних служб та педагогами загальноосвітніх навчальних закладів, вимагають обдуманого підходу до їх вирішення. Багато зав'язків і взаємозалежностей, що існують у суспільстві, вимагають ретельного аналізу для розуміння їхніх витоків. Це є суттю соціальної діагностики. Ефективність розв'язання соціальних завдань часто залежить від точності діагностики, об'єктивного аналізу стану соціального об'єкта та правильності обраних нормативів у відповідній сфері. Ці аспекти є основою соціальних досліджень. Соціальна профілактика тісно пов'язана з соціальною діагностикою.

Соціальна діагностика — це методологічний інструмент, що надає управлінським органам знання для розробки соціальних програм, вивчення суспільної думки та морального клімату. Вона має важливе значення для розвитку технологій у соціальній роботі та інших соціальних сферах[18]. Соціальний діагноз, як наукове підтвердження стану «соціального здоров'я» об'єкта, базується на всебічному та систематичному вивченні, яке включає

виявлення причинно-наслідкових зв'язків та мотивів поведінки. Це творчий процес, який не допускає стандартизації, але методика діагностики включає багато ступенів:

- попередньо ознайомитись з об'єктом, що потребує надання правдивої інформації про мету дослідження, виявлення його позитивних та негативних сторін, а також деяких шляхів;
- здійснення якісного дослідження, яка включає визначення основних завдань, виділення складових ситуацій, що аналізуються, встановлення нормативних параметрів і вибір методів діагностики;
- проведення спеціального дослідження які змогли б проаналізувати проблему
- створення висновків, на базі яких закінчується процес діагностування.

Виявлення проблем під час загальної та спеціальної діагностики формує основу соціального діагнозу. Коригування отриманих результатів може відбуватися за участі практиків, які працюють у відповідних соціальних сферах [8]. Встановлення діагнозу є завершальним етапом соціальної діагностики, після якого розпочинається розробка конкретних програм і заходів для державних і громадських організацій, спрямованих на подолання, підтримку чи виявлення розвитку певних процесів у досліджуваному явищі чи об'єкті соціуму.

Соціальне дослідження ґрунтується певних основах :

- *Неупередженість, причинність, комплексний підхід*: пояснюється тим, що соціальна сфера є складним переплетінням багатьох прямих і опосередкованих людських вчинків, відносин та дій, які виявляються в різних формах. Вивчення окремих аспектів можливе лише умовно, для збору деяких даних, які під час дослідження слід пов'язувати з виявленими комплексом проблем.
- *Науково обґрунтованість і підтвердженість*: є важливими, оскільки за кожним рішенням, ухваленим на основі певного соціального висновку, стоїть життя людини та становища у суспільстві . На відміну від специфіки

вивчення соціальних проблем вони можуть застосовуватися різні методи дослідження, як загальнонаукові, так і спеціальні. У консультативній практиці виділено кілька груп видів, які можуть бути використані у роботі соціального працівника. Методи збору інформації, обробки та аналізу даних, а також метод визначення пріоритетів проблеми. До першої групи належать такі методи, як інтерв'ю та анкетування, спостереження, обробка документів, спеціальне оцінювання тощо[20].

Розглянемо деякі з них.

Інтерв'ю. це методом збору певної інформації, що базується на комунікаційній взаємодії між людиною яка бере інтерв'ю та людиною яка дає інтерв'ю для отримання даних, які цікавлять дослідника. Це метод має певні переваги та недоліки порівняно з анкетуванням. Основна відмінність полягає у способі контакту дослідника з респондентом: під час анкетування комунікація здійснюється опосередковано, через текст анкети, яку респондент інтерпретує та заповнює самостійно, фіксуючи відповіді в документі.

Анкета – це тиражований документ, що містить набір запитань, сформульованих і впорядкованих за певними правилами, які респондент заповнює самостійно. Значну роль відіграють структура запитань, їх вид, інструкція щодо її заповнення анкети та їх вигляд. Їхні види можуть відрізнятися за формою (прямі й непрямі), структурою, функціями, а також за змістом.

Зазначені методи не вичерпують усієї різноманітності прийомів і способів для проведення соціальної діагностики. Важливо наголосити, що їх правильне використання значно підвищує об'єктивність, достовірність і ефективність цього технологічного процесу. Рішення і рекомендації, сформовані на основі соціальної діагностики, реалізуються за допомогою різних технологій соціальної роботи, однією з яких є соціальна профілактика.

Отже, соціальна профілактика це комплекс заходів спрямованих на попередження соціальних проблем та різноманітних негативних явищ у

суспільстві. Є три рівні соціальної профілактики, що зумовлюють її види, а саме: первинна профілактика, коли стоїть завдання створити сприятливе середовище, щоб попередити появу негативних явищ, вторинна профілактика, спрямована на обмеження розповсюдження негативних явищ, виправлення ситуації, яка склалася, а також третинна профілактика, коли зусилля спрямовуються на зниження ризику повторного прояву негативних форм поведінки. Соціальна профілактика тісно пов'язана із соціальною діагностикою, яка дає змогу виявити ставлення до негативних явищ, та з'ясувати наскільки розповсюджені їх

1.2 Негативні явища в учнівському середовищі та їх основні причини

Аналіз правопорушень та злочинів серед неповнолітніх має важливе значення для дослідження динаміки девіантної поведінки та розробки ефективних заходів профілактики. У цьому розділі розглядатимуться основні типи протиправних дій, що є характерними для підлітків. Такий аналіз допоможе зрозуміти, які саме чинники впливають на вчинення правопорушень. Основні види правопорушень і злочинів серед неповнолітніх, які найчастіше відображені у дослідженнях і офіційній статистиці, включають такі категорії [31].

Крадіжки та майнові злочини -- це найпоширеніша група правопорушень серед підлітків, що включає дрібні крадіжки в магазинах, викрадення чужого майна та взлами. Майнові злочини часто мотивуються бажанням самоствердитися, впливом оточення або прагненням до легкого заробітку.

Хуліганство -- правопорушення, що порушують громадський порядок і часто супроводжуються агресією або насильством. До них належать

вандалізм, порушення спокою, нецензурна лексика в публічних місцях, а також випадки фізичного насильства.

Насильницькі злочини -- ця група включає бійки, нанесення тілесних ушкоджень та інші форми агресії. Зазвичай такі правопорушення є імпульсивними та пов'язані з емоційними конфліктами чи боротьбою за статус у групі.

Наркозлочини охоплюють зберігання, поширення та вживання наркотичних речовин. Злочини, пов'язані з наркотиками, стають дедалі поширенішими серед неповнолітніх через доступність наркотичних речовин та бажання експериментувати.

Кіберзлочини -- це правопорушення, пов'язані з діяльністю в Інтернеті, такі як зломи акаунтів, кібербулінг, шахрайство в мережі. З поширенням цифрових технологій кіберзлочини серед підлітків стають усе більш актуальними.

Дорожньо-транспортні правопорушення. Часто підлітки без водійських прав незаконно керують транспортними засобами, порушуючи правила дорожнього руху, що створює загрози для життя та здоров'я оточуючих.

Сексуальні правопорушення. Ця група включає домагання, примус до статевих контактів та інші форми сексуального насильства. Це делікатна сфера, де підлітки можуть не повністю усвідомлювати наслідки своїх дій [30].

Правопорушення серед учнівської молоді є однією з найбільш серйозних форм прояву соціальних проблем у школах. Водночас, варто зазначити, що вони є лише окремим елементом більш загальної проблеми негативних явищ, які включають девіантну поведінку, булінг, залежності та інші соціально небажані форми поведінки, що загрожують здоровому розвитку учнів та стабільності освітнього середовища. Розгляд негативних явищ в учнівському середовищі має важливе значення, оскільки вони безпосередньо впливають на психологічний комфорт, соціалізацію та успішність школярів. Такі явища, як булінг, девіантна поведінка, залежності

та порушення дисципліни, створюють загрози для гармонійного розвитку особистості та формування безпечного освітнього простору. Розуміння причин та механізмів виникнення цих проблем є ключовим для розробки ефективних профілактичних заходів, що сприятимуть створенню здорового соціального середовища та забезпеченню якісного навчального процесу[34].

Виділяють основні категорії негативних явища,

Булінг (цькування) буває фізичний, психологічний, кібербулінг та має негативні наслідки для учнів.

- *Девіантна поведінка* -- це прогули, агресію, хуліганство, порушення дисципліни.
- *Залежності* – це шкідливі звички, такі як паління, алкоголь, наркотики, а також інтернет-залежність.
- *Асоціальна поведінка*, а саме: крадіжки, дрібні правопорушення, участь у небезпечних групах.
- *Психологічні проблеми* такі, як стрес, депресія, емоційне вигорання через тиск з боку навчання чи однолітків.

Одним із найпоширеніших явищ у шкільному середовищі є булінг, що проявляється як фізичне або психологічне цькування окремих учнів групою або окремими особами. За даними останніх досліджень, до 25% учнів стикалися з булінгом хоча б раз протягом навчального року. Описані види негативних явищ в учнівському середовищі не виникають у вакуумі — вони є наслідком впливу різних факторів, які формують поведінкові моделі дітей та підлітків. Для глибшого розуміння цих явищ необхідно проаналізувати основні причини, що сприяють їхньому виникненню.

Сімейні проблеми: Несприятлива атмосфера в родині, відсутність батьківської уваги, насильство тощо.

Соціальні фактори: Низький рівень життя, безробіття, соціальна нерівність.

Особливості віку: Гормональні зміни, пошук себе, прагнення до самоствердження.

Вплив масової культури: Агресивні комп'ютерні ігри, насильницькі фільми, пропаганда споживацтва.

Недостатня увага з боку дорослих: Вчителів, батьків, соціальних працівників.

Особливості шкільного середовища: Несприятлива атмосфера в класі, відсутність дружніх стосунків між учнями, некомпетентність вчителів.

Наслідки негативних явищ:

Порушення психічного здоров'я: депресія, тривога, агресивність.

Погіршення успішності: втрата інтересу до навчання, зниження мотивації.

Соціальна дезадаптація: Ізоляція, проблеми у спілкуванні з однолітками.

Правопорушення: Крадіжки, хуліганство, вживання наркотиків.

Шляхи вирішення:

Співпраця всіх учасників освітнього процесу: вчителів, батьків, психологів, соціальних працівників.

Створення сприятливого психологічного клімату в школі. Проведення тренінгів з комунікації, вирішення конфліктів, розвитку емоційного інтелекту.

Профілактика насильства. Роз'яснювальна робота серед учнів, створення антибулінгових програм.

Розвиток соціальних навичок.: навчання учнів співпраці, толерантності, поваги до інших.

Залучення учнів до цікавих занять: спортивних секцій, гуртків, творчих проектів.

Підтримка учнів, які потрапили в складну життєву ситуацію: Надання психологічної допомоги, соціальної підтримки.

Розуміння причин виникнення негативних явищ є першим кроком до їх подолання. Лише враховуючи ці фактори, можна розробити ефективні підходи та заходи, спрямовані на профілактику та усунення таких

проблем[35]. Розглянемо основні шляхи вирішення зазначених проблем, орієнтовані на створення безпечного та підтримуючого середовища для учнів. Шляхи вирішення:

Співпраця всіх учасників освітнього процесу: вчителів, батьків, психологів, соціальних працівників.

Створення сприятливого психологічного клімату в школі. Проведення тренінгів з комунікації, вирішення конфліктів, розвитку емоційного інтелекту.

Профілактика насильства. Роз'яснювальна робота серед учнів, створення антибулінгових програм.

Розвиток соціальних навичок. Навчання учнів співпраці, толерантності, поваги до інших.

Залучення учнів до цікавих занять, а саме: спортивних секцій, гуртків, творчих проектів.

Підтримка учнів, які потрапили в складну життєву ситуацію. Надання їм психологічної допомоги, соціальної підтримки.

Профілактика негативних явищ в учнівському середовищі – це тривалий і комплексний процес, який вимагає зусиль усіх членів суспільства. Важливо пам'ятати, що кожна дитина має право на щасливе дитинство і сприятливі умови для розвитку[29].

Методи профілактики мають системний характер, тобто спрямовані як на усунення джерел стресу в самій особі, так і в соціальному та природному середовищі. Водночас вони забезпечують умови для отримання необхідного досвіду у подоланні виникаючих проблем. Служби профілактики прагнуть не тільки реагувати на проблеми з можливими негативними наслідками, але й попереджати їхню появу. Вони орієнтовані насамперед на тих, хто ще не зіткнувся з передбачуваними життєвими кризами чи проблемами.

Профілактичні методи зазвичай спрямовані на навчання новим навичкам, які допомагають людям досягати поставлених цілей та зберігати здоров'я. Профілактика зосереджена на вирішенні проблем, що ще не

виникли. Деякі профілактичні заходи застосовуються задовго до появи загрози, інші — безпосередньо перед настанням проблеми. Служби профілактики мають на меті знаходити оптимальні рішення як для досягнення поставлених цілей, так і для запобігання передбачуваним кризам [32].

До основних методів профілактичної роботи належать:

Проведення поведінкових та соціологічних досліджень спрямоване на виявлення груп молоді, схильних до девіантної поведінки, а також тих, хто може вживати наркотичні речовини або алкоголь. Форми і методи профілактичної роботи адаптуються відповідно до існуючих соціально-демографічних та матеріальних умов. Діагностування та прогнозування розвитку проблеми включають вивчення її причин, впливових чинників і оцінювання ефективності профілактичних програм. Також передбачено заходи, що зменшують вплив об'єктивних факторів через їх усунення, нейтралізацію або компенсацію наслідків.

Запобігання негативному впливу соціального оточення передбачає зменшення поширення шкідливих цінностей та поведінки, а також захист від негативного впливу з боку інших людей. Просвітницькі заходи сприяють формуванню інтересу підлітків до здорового способу життя, підвищенню рівня гігієнічної культури та відповідальному ставленню до власного здоров'я. Розробляється науково-методична база для профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі[27].

Підвищення ресурсів середовища включає створення умов для подолання проблемних ситуацій і пропозицію альтернативних життєвих шляхів, які відповідають індивідуальним потребам особистості.

Формування адекватного уявлення про проблему: сприяння свідомому ставленню до проблеми та її причин, формування відповідних знань, поглядів і переконань.

Виявлення і корекція особистісних якостей, які знижують адаптивність: попередження негативних проявів особистості, їх нейтралізація та корекція.

Розвиток якостей, які збільшують адаптивність: розвиток особистісних якостей, необхідних для подолання проблем.

Організація та координація профілактичної роботи: забезпечення узгодженості та послідовності профілактичних заходів.

Створення реабілітаційних центрів: організація центрів медико-психологічної та духовної реабілітації для молоді з алкогольною або наркотичною залежностями, а також підтримка спільнот для сімей, де діти страждають від залежностей.

Профілактика інтервенції. - направлений вплив на певну групу з метою змінити її ставлення до проблеми та подолати чинники, властиві членам (зокрема, уявлення, погляди, переконання, мотиви, інтереси, звички, стереотипи поведінки, ціннісні орієнтації), що можуть сприяти виникненню проблемної поведінки. Інтервенція зазвичай здійснюється шляхом інформування представників цільової групи та залучення їх до відповідних видів діяльності. Вона покликана допомогти людині змінити свою поведінку стосовно проблеми, навчаючи її уникати або запобігати їй. Для того щоб визначити зміст і методи профілактичної інтервенції, потрібно детально проаналізувати специфіку цільової групи. Її важливо враховувати індивідуальні особливості та соціальний контекст осіб або груп, до яких спрямована профілактика на момент проведення інтервенції.

Отже, запобігання правопорушенням серед неповнолітніх ґрунтується передусім на педагогізації різноманітних сфер морального впливу у процесі виховання дітей і підлітків. Врахування вікових особливостей неповнолітніх вимагає психологічно і методично грамотного підходу до цієї категорії[50]. Одним із пріоритетних напрямів є створення в кожному навчально-виховному закладі умов, які сприятимуть розвитку фізично та психічно здорової особистості, а також запобігатимуть таким асоціальним явищам, як

пияцтво, наркоманія та насильство, що негативно впливають на здоров'я. Це означає, що в закладах освіти необхідно створити такий навчально-виховний процес, який забезпечить стійкий та цілісний виховний вплив на учнів. Поєднання навчально-пізнавальних занять і взаємостосунків між педагогами та учнями становить оптимальну систему, яка сприяє не тільки гармонійному розвитку особистості та індивідуальності дитини, а й набуттю нею досвіду громадської активності, формуванню найважливіших соціальних якостей і профілактиці девіантної поведінки підлітків.

Висновки до першого розділу

Таким чином, під профілактикою варто розуміти науково обґрунтовані та своєчасні дії, спрямовані на: запобігання можливим фізичним, психологічним або соціокультурним колізіям серед окремих осіб і груп ризику; збереження, підтримку та захист належного рівня життя і здоров'я населення; допомогу людям у досягненні своїх цілей і розкритті їхнього внутрішнього потенціалу.

Профілактичні заходи мають велике значення у всіх сферах життєдіяльності. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає профілактику як головний напрям охорони здоров'я населення, акцентуючи на усуненні причин виникнення хвороб і вихованні фізично загартованих та духовно стійких людей.

Профілактика є обов'язковим елементом щоденної роботи не лише лікувально-оздоровчих закладів, але й усіх соціальних установ, які проводять заходи з охорони, оздоровлення довкілля та дотримання гігієнічних норм. Досягнення здорового способу життя можливе тільки за участі самого населення, а профілактичні заходи мають здійснюватися як медиками, так і соціальними працівниками.

Аналіз правопорушень серед підлітків свідчить, що подолання негативного стану в дитячому та молодіжному середовищі є нагальним питанням для суспільства. Превентивне виховання і профілактична робота з попередження злочинності серед неповнолітніх залишаються ключовими напрямками у виховній діяльності з дітьми та молоддю. Напрямами соціальної профілактики негативних явищ є як особи, соціальні групи та групи населення, які потерпають або можуть постраждати від цих проблем, так і ті, чия поведінка, спосіб життя або дії створюють ці проблеми. Також сюди відносяться особи, соціальні групи та організації, чії дії впливають на усунення причин і наслідків негативних явищ. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх є насамперед проблемою для педагогів, оскільки вона пов'язана з вирішенням ряду виховних завдань. Комплексна розробка заходів для ранньої профілактики правопорушень підлітків є важливим напрямом у системі попередження злочинності. Ефективне запобігання правопорушенням серед молоді можливе за умови залучення до профілактичної роботи сім'ї та найближчого соціального оточення. Однією з головних причин правопорушень серед неповнолітніх виступають недоліки у їхньому моральному вихованні.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З УЧНЯМИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ГІМНАЗІЇ №4 ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

2.1. Діагностика ставлення учнівської молоді до негативних явищ

Одним з важливих етапів у профілактиці негативних явищ у середовищі учнівської молоді є діагностика їхніх ставлень до таких явищ. Розуміння того, як молодь сприймає девіантну поведінку та потенційні ризики, дозволяє більш ефективно працювати з цією групою, підвищуючи їх обізнаність та формуючи негативне ставлення до небезпечних звичок і вчинків [7].

З метою вивчення ставлення учнівської молоді до негативних явищ у шкільному учнівському середовищі, нами було проведено дослідження в навчальному закладі, а саме в Чернівецькій гімназії №4 Чернівецької міської ради. Дослідженням були охоплені учні 5-9, загальною кількістю 40 осіб.

Використавши "АІС Я -- психолог" автоматизовану інформаційну систему, вона розроблена для підтримки спеціалістів у навчальних закладах та інших установах, які працюють з молоддю. Ця система зазвичай включає кілька модулів, призначених для полегшення процесу обробки, збереження та аналізу різних видів даних. Анкети - опитувальники, які були використані, нами при дослідженні даного питання, як ключовий інструмент, що допоміг при отримати структурованих даних про учнів, їхні ставлення, особистісні риси та ризики схильності до негативних явищ. Ось основні особливості анкет, які були використані для опису в нашій роботі. Нами було використано три типи анкет, зокрема, такі

- *Анкети на виявлення девіантної поведінки:* для вивчення емоційної стабільності, рівня стресу, тривожності та депресивних станів.

- *Анкети для оцінки ставлення до негативних явищ:* виявляють схильність до девіантної поведінки, ставлення до таких явищ, як булінг, куріння, алкоголь, наркотики.
- *Анкети для визначення соціальних установок і цінностей:* фіксують соціальне середовище учнів, рівень їхньої соціалізації, вплив сім'ї та друзів на формування цінностей.

Для ілюстрації особливостей використаних анкет у системі «Я – психолог» приклад анкети наведено нами в додатку (Див. Додаток А). Це допоможе продемонструвати підхід до діагностики ставлення учнів до негативних явищ та покаже, як отримані відповіді вплинули на висновки даного дослідження."

Кожна Анкета містила інструкцію такого плану: «Шановний учню! Шановна ученице! Запрошуємо тебе взяти участь у шкільному моніторингу, присвяченому вивченню проблем негативних явищ у молодіжному середовищі. Основна мета цього опитування – з'ясувати твою думку щодо поширення негативних явищ і можливих способів їх виправлення. Просимо гарно прочитати запитання та відповіді на них. Обери, будь ласка, той варіант, який найкраще відображає твої переконання, ставлення та думки. Щиро дякуємо за твою співпрацю та розуміння!»

Нижче наведено приклади запитань, які використовувалися в опитуванні. Учням пропонувалося вказати свій вік і було запропоновано варіанти відповідей: 11-12, 12-13, 13-14, 14-15 років, інше питання дало змогу з'ясувати стать опитуваного учня чи учениці. Одне із питань звучало так: «Яка, на Вашу думку, основна причина, що спонукає молодь до скоєння протиправних дій?» Учням пропонувалася можливість обрати декілька варіантів відповіді, серед них були такі: «Вплив наркотичних речовин, матеріально низький рівень забезпечення сім'ї, прагнення захистити себе і своїх рідних, впевненість у відсутності покарання, підтримка однолітків, бажання розваг, потреба в грошах, недостатня поінформованість про кримінальну відповідальність за вчинені дії, суспільно-політична ситуація в

країні, протест проти батьків» Результати отримані завдяки відповіді на це запитання представлено на діаграмі (Рис. 1)

Отже, 59.3% опитаних вважають, що до скоєння протиправних дій спонукає вплив алкоголю та наркотиків. 25.9% це солідарність з компанією, така ж кількість опитаних вважає що це за для розваги. 25.9% опитуваних висловили свою думку про те що відсутність інформації щодо кримінальних покарань за скоєний злочин також спонукає до таких дій. Інші результати відповідей представлені картосхемах та графіках у додатках.

Яка, на Вашу думку, основна причина, що спонукає молодь до скоєння протиправних дій?
(Можна обрати декілька варіантів відповіді)

27 відповідей

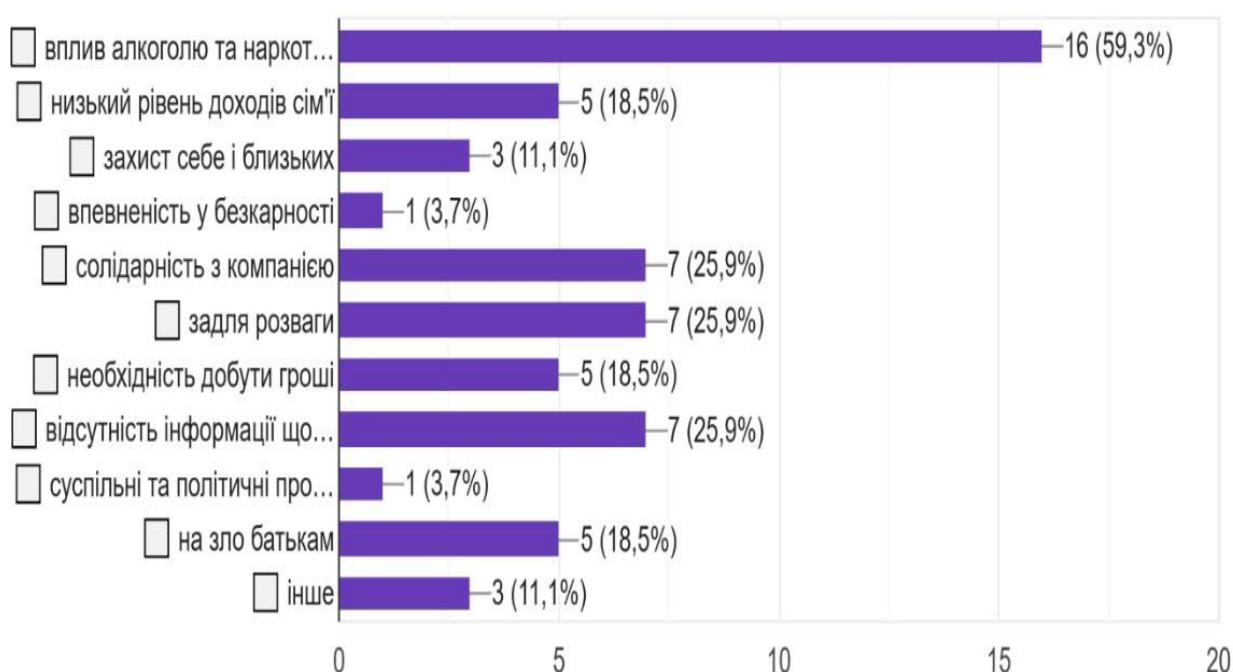

Рис. 1. Основні причини протиправних дій учнівської молоді

Нас цікавило чи залежить протиправна поведінка учнів від рівня доходів їх сімей. Для цього ми пропонували їм наступне запитання: «Чи спонукає молодь низький рівень доходів сім'ї до скоєння протиправних дій?»

Результати отримані завдяки відповідям учнів на це запитання представлені у діаграмі Рис.2

Чи спонукає молодь низький рівень доходів сім'ї до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – при...но впливає). (Оберіть один варіант відповіді)
26 відповідей

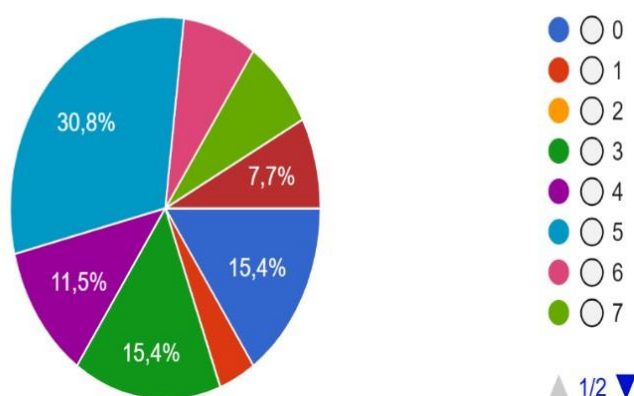

Рис. 2 Вплив низького рівня доходів в сім'ї на протиправні дії учнів

Як видно з діаграми 15,4 % опитаних вважають цю причину протиправних дій досить значимою. 30,8% опитаних оцінюють цю причину на 5 балів з 10, тобто вона для них є середньої значимості.

Крім того, ми з'ясовували думку учнівської молоді задаючи їм ряд інших запитань, зокрема таких:

Чи спонукає молодь захист себе і близьких до скоєння протиправних дій? (Див. Дод. Б1)

Чи спонукає молодь солідарність з компанією до скоєння протиправних дій? (Див. Дод. Б2)

Чи спонукають молодь дії задля розваги до скоєння протиправних дій? (Див. Додаток Б3)

Чи спонукає молодь необхідність добути гроші до скоєння протиправних дій? (Див. Дод. Б4)

Як, на Вашу думку, ставиться більшість Ваших друзів до азартних ігор? (Див Дод. Б5)

Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до вживання спиртних напоїв? Результати відповідей на це питання представлено у діаграмі на Рис.3

Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до вживання спиртних напоїв? (Оберіть один варіант відповіді)

27 відповідей

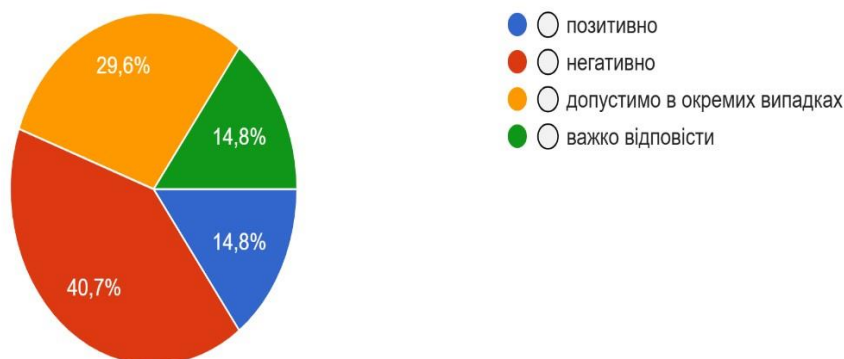

Рис. 3. Ставлення однолітків до вживання спиртних напоїв

На питання про те , чи призведе крадіжка велосипеда (вартістю 500 грн.) до настання кримінальної відповідальності, учні дали відповіді , розподіл яких графічно показано на діаграмі поданій на рисунку 4

Як на Вашу думку, чи призведе крадіжка велосипеда (вартістю 500 грн.) до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)

27 відповідей

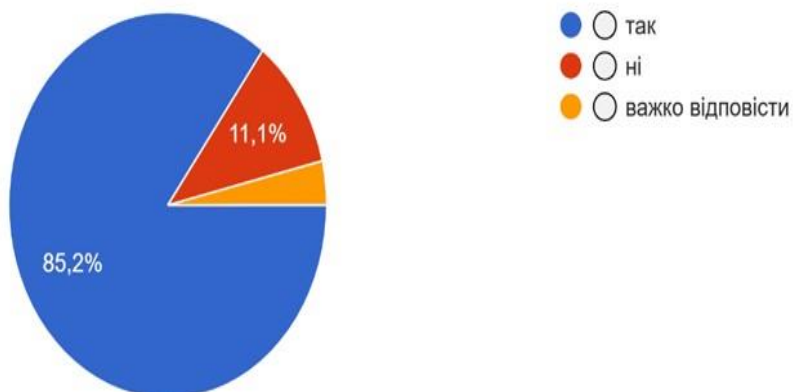

Рис. 4. Усвідомлення кримінальної відповідальності за крадіжку

Щоб виявити яку думку, мають учні щодо того які дії можуть по впливати на зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються молодими людьми, ми запропонували їм відповідне питання

Визначте, які з наведених дій призведуть до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми (Можна обрати декілька варіантів відповіді)

27 відповідей

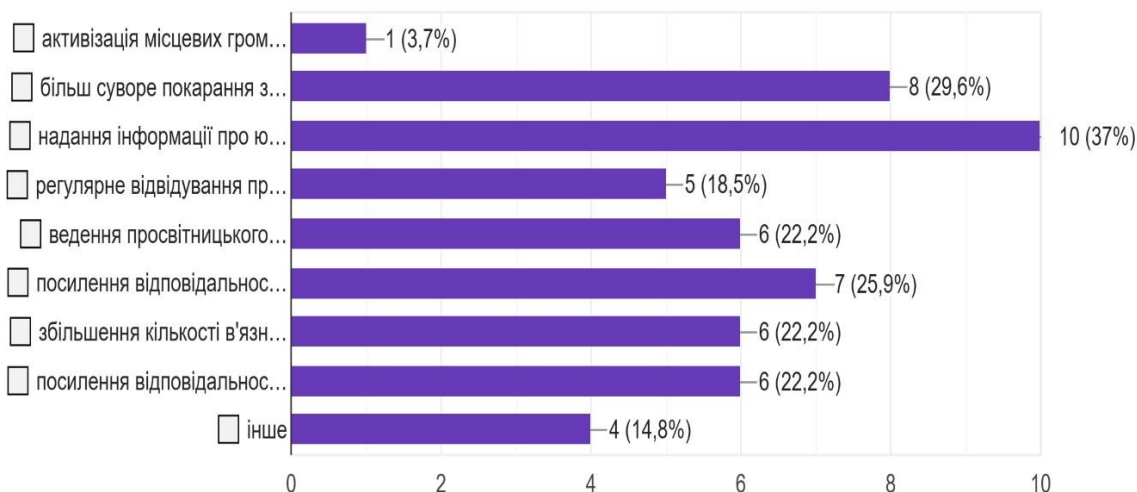

Рис. 5. Дії , що призведуть до зменшення кількості правопорушень

Проведене опитування дозволило отримати об'єктивні дані про ставлення учнів до негативних явищ. Всього в дослідженні взяли участь 40 учнів із різних класів, зокрема з 6 по 9, віком від 11 до 14 років. Результати опитування відображають актуальні тенденції у ставленні підлітків до негативних явищ, і нижче наведено їх детальний аналіз.

На сьогодні основною проблемою скоєння протиправних дій серед неповнолітніх є однією з найактуальніших для українського середовища. Пошуком шляхів її вирішення займається багато людей з фаховою освітою та різних наукових галузей: кримінології, права, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, юриспруденції тощо. Згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2016 році на досудових розглядах перебувало 6 041 кримінальне провадження щодо 7 438 неповнолітніх[12].

У 2021 році неповнолітні в Україні скоїли понад 3,5 тисячі злочинів. На профілактичному обліку перебувало 1 800 дітей, а понад 100 очікували на вирок під вартою.

За перші 10 місяців 2022 року кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, становила менше 2 000 випадків, що майже вдвічі менше порівняно з попередніми роками. Зниження дитячої злочинності пов'язують з виїздом значної частини населення через війну та інші фактори.

Ці дані свідчать про тенденцію до зменшення кількості правопорушень серед молоді в Україні в останні роки.

Статистичні дані по Чернівецькій області [14]

Згідно статистичних даних які є у Чернівецькій області, у 2020 році було зареєстровано 57 кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, що на 25% менше порівняно з 2019 роком (76 випадків). Кількість осіб, які їх вчинили, зменшилася на 7,3% (з 55 до 51).

У 2021 році тенденція до зниження підліткової злочинності продовжилася. За перші п'ять місяців кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, зменшилася на 40,7% (з 27 до 16 випадків), а кількість осіб, які їх вчинили, зменшилася на 28,6% (з 21 до 15).

Найбільш поширеними видами злочинів серед неповнолітніх у Чернівецькій області є викрадення (ст. 185 КК України) та вилучення (ст. 186 КК України). Зокрема, за перші п'ять місяців 2021 року половина направлених до суду обвинувальних актів стосувалася крадіжок, а 30% — грабежів[15].

Ці дані свідчать про позитивну тенденцію до зниження рівня підліткової злочинності в Чернівецькій області в останні роки.

Основними факторами, що спричиняють правопорушення серед молодих людей, є:

- *Соціально-економічні обставини:* збіднілість населення, немає стабільних ринкових відносин, поширення кримінальної економіки, зростання соціальної напруги в державі та високий рівень людей без роботи,

особливо молодого покоління. Наприклад, кожен третій випускник шкіл чи закладів професійно-технічної освіти та кожен п'ятий випускник вищих навчальних закладів залишаються без роботи.

- *Політична нестабільність*, яка ще більше ускладнює соціально-економічну ситуацію в країні.
- *Сімейне середовище*, яке часто є несприятливим. Близько 40% неповнолітніх правопорушників виховувалися в проблемних сім'ях, з них 30% — у неповних, 45% — у сім'ях із конфліктним середовищем, а 25% — в асоціальних або кримінальних родинах. Водночас, 60% підлітків, які порушують закон, походять із зовні благополучних сімей. З них 55% жили в умовах матеріальної скрути, 35% мали малоосвічених батьків рівнем, а 10% — із багатих родин.
- *Проблеми у взаємовідносинах у навчальному середовищі*, такі як використання педагогами неприйнятних методів у роботі з важковиховуваними дітьми, конфлікти в колективі класу, академічна неуспішність та недостатня співпраця між навчальним закладом і сім'єю.

Текст змінено для збереження оригінального змісту та уникнення текстових співпадінь.

Вікові особливості психіки підлітків, що сприяють проявам асоціальної поведінки (акцентуація характеру, схильність до групової взаємодії, прагнення до емансипації, відчуття дорослості, потреба в самоствердженні, емоційна нестабільність, підвищена збудливість, комфортність тощо)[10]. Біологічні та генетичні фактори, які можуть зумовлювати правопорушення серед неповнолітніх, включають порушення функціонування основних систем організму, вроджені психічні розлади, а також малі прояви роботи мозкових систем, спричинені різними пошкодженнями головного мозку. *Екологічні фактори*, зокрема негативний вплив навколишнього середовища, також сприяють зростанню правопорушень серед підлітків. До цього додаються дії неформальних та кримінальних угруповань, які залучають неповнолітніх до злочинної діяльності такими способами: маніпуляцією

клановою залежністю та підкресленням особливого статусу членів певних угруповань; стимулюванням негативних рис, як-от жадібність, прагнення до ризику, скупість; створенням ілюзії психологічного захисту; застосуванням психологічного (шантаж, залякування) та фізичного (побиття, нанесення ушкоджень) насильства; використанням довіри через прохання, поради чи наставництво.

Поширені в суспільстві явища, такі як алкоголізм, наркоманія, проституція, а також розповсюдження ВІЛ/СНІДу, посилюють втягнення підлітків у протиправну діяльність. Наприклад, правопорушення, пов'язані з наркотиками, охоплюють широкий спектр дій: контрабанду, виготовлення, зберігання, збут, перевезення чи організацію місць для їх незаконного вживання. Злочини часто здійснюються з метою заволодіння наркотичними речовинами або під їх впливом[11].

Найбільш поширеними правопорушеннями серед неповнолітніх залишаються крадіжки приватного й державного майна. Здебільшого це викрадення жіночих сумок і мобільних телефонів, але дедалі частіше об'єктами стають дорожчі речі, наприклад автомобілі. У таких випадках підлітки нерідко застосовують силу, вступаючи у бійки або спричиняючи тілесні ушкодження. Невтішним є факт, що фізичне насильство використовують навіть дівчата, які також долучаються до злочинної діяльності.

Більшість правопорушень серед неповнолітніх здійснюються в стані алкогольного сп'яніння. Проте зростання рівня злочинності пояснюється не збільшенням кількості правопорушників, а тим, що значну частину злочинів здійснюють декілька підлітків одночасно, причому ці особи часто не перебували раніше на обліку. Наприклад, неповнолітні викрадали автомобілі, їздили ними до інших населених пунктів, після чого залишали їх або повертали.

Останнім часом кількість злочинів серед неповнолітніх зростає. Щорічно близько 4,5 тисяч підлітків отримують покарання у вигляді

позбавлення волі. Однак реформа кримінально-виконавчої системи передбачає запровадження альтернативних покарань, таких як громадські роботи чи обмеження волі, що відповідає принципам гуманізму в державній політиці щодо правопорушень серед неповнолітніх.

На сьогодні основними органами й службами в справах неповнолітніх, які займаються соціальним захистом і профілактикою правопорушень, є спеціалізовані установи [26].

Основними структурами, що займаються соціальним захистом та профілактикою правопорушень серед неповнолітніх в Україні, є: Державний комітет України у справах сім'ї та молоді; служби у справах неповнолітніх, що діють при обласних та районних державних адміністраціях, а також виконавчих органах місцевих і районних рад; школи соціальної реабілітації та професійно-технічні ліцеї соціальної реабілітації; центри медико-соціальної реабілітації для неповнолітніх; притулки для дітей; судові органи; відділи ювенальної превенції; виховно-трудові колонії, підпорядковані Державному департаменту України з питань виконання покарань.

Також у цій діяльності беруть участь інші органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни, які у межах своїх повноважень сприяють соціальному захисту дітей та профілактиці правопорушень.

Вплив правового виховання в сім'ї

Важливу роль у запобіганні правопорушенням відіграє правове виховання дітей у сімейному середовищі. На жаль, в Україні цей аспект часто залишається недостатньо реалізованим. За результатами опитувань, 78,8% батьків обговорюють із дітьми правові та моральні норми, проте більшість таких розмов мають повчально - залякуючий характер. Крім того, половина батьків не знала, що неповнолітні можуть нести кримінальну відповідальність.

Напрями діяльності для зниження рівня правопорушень серед неповнолітніх

Аналізуючи ситуацію, можна визначити основні напрями роботи різних соціальних інститутів та організацій, спрямованих на зменшення рівня злочинності серед молоді [37]: « зменшення рівня молодіжного безробіття; надання соціальної допомоги малозабезпеченим, неблагополучним та асоціальним сім'ям із метою стимулювання їхнього розвитку; забезпечення якісного правового виховання дітей у сім'ях та школах, формування соціальних умінь; корекція агресивної поведінки підлітків; запобігання переходу девіантної поведінки у кримінальну; підвищення успішності дітей у навчанні та їхніх взаємовідносин із однолітками; розвиток позашкільних закладів дозвілля, переважно безплатних; посилення ефективності правоохоронних органів у розкритті злочинів і їх попередженні.

Ці заходи спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку підлітків та попередження злочинності.

2.2 Система роботи Чернівецької гімназії №4 чернівецької міської ради з профілактики негативних явищ в учнівському середовищі

Чернівецька гімназія №4 активно впроваджує систему превентивного виховання та профілактики правопорушень серед учнів, спрямовану на формування правової культури та запобігання негативним проявам у поведінці школярів [23].

Основними напрямками роботи які були визначені навчальним закладом є такі:

- **Правоосвітня діяльність:**

Проведення уроків правознавства, тематичних виховних годин та бесід, спрямованих на ознайомлення учнів з їхніми правами та обов'язками.

Організація тижнів правових знань, зустрічей з представниками правоохоронних органів та юристами для обговорення актуальних правових питань.

- Профілактика правопорушень:

Створення та оновлення банку даних учнів, які потребують особливої педагогічної уваги, з метою своєчасного виявлення та підтримки.

Робота комісії з профілактики правопорушень, яка проводить індивідуальні бесіди з учнями та їхніми батьками, аналізує причини порушень та розробляє заходи щодо їх усунення.

- Формування здорового способу життя:

Відзначати просвітницьких заходів, направлених на поширення здорового способу життя та запобігання шкідливим звичкам.

Залучення учнів до участі в спортивних секціях, гуртках та інших позакласних заходах, що сприяють розвитку позитивних інтересів та навичок[48].

- Співпраця з батьками та громадськістю:

Організація батьківських зборів, семінарів та тренінгів з питань виховання, профілактики правопорушень та формування правової культури[45].

Залучення батьків до участі в шкільних заходах, спільне обговорення проблем та пошук шляхів їх вирішення.

- Психолого-педагогічна підтримка:

Робота шкільного психолога та соціального педагога, спрямована на виявлення та корекцію відхилень у поведінці учнів, надання консультацій та підтримки. Проведення тренінгів та занять, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, емоційної стійкості та самоконтролю.

Завдяки комплексному підходу та співпраці всіх учасників освітнього процесу, у Чернівецькій гімназії ведеться багаторічна та конструктивна превентивна робота серед учнівської молоді. Основними напрямками якої ,

можна побачити проаналізувавши План проведення превентивної роботи по Чернівецькій гімназії №4, поданий у Додатку В.

Створення максимально повної позаурочної зайнятості учнів з урахуванням їх інтересів. Не є таємницею, що типовий ланцюг сучасних злочинів: нудьга, хуліганство, злочинність, організована злочинність.

На засіданнях ради було вирішено, що причину слід шукати в нудзі, коли молода людина відчуває себе непотрібною і духовно спустошеною. Ушинський писав, що беззмістовне дозвілля шкодить розуму, серцю та моральності. Бездіяльність часто породжує у дітей комплекс неповноцінності, який може спонукати до викривлених форм протесту, таких як хуліганство. Саме тому в гімназії створено безліч гуртків на будь-який смак.

Важливий напрямок гімназії - скоординовані раціонально розподілені дії всіх членів педколективу[3]. Адже у кожного з викладачів є своя позиція щодо того чи іншого «важкого» учня і ці позиції бувають аж надто протилежні: -хтось бачить його потенційним хуліганом, а хтось розгледів схильність до малювання. Таким чином у нас таку дитину не нав'язливо запрошують на художній гурток, дають доручення по оформленню кабінету, бібліотеки, допомогти упорядкувати художні альбоми в гуртожитку. Учень із потенційного правопорушника стає активним членом учнівської молоді. Головне - вміти розгледіти у «важкій» дитині певні нахили та інтереси, а це можливо тільки при тісному спілкуванні всіх ланок нашої лабораторії.

Методи та форми соціально-профілактичної роботи в навчальних закладах спрямовані на попередження асоціальної поведінки учнів та розвиток їх соціальних навичок[5]. (Додаток)Основні підходи можна поділити на кілька категорій:

1. Інформаційно-просвітницькі методи

- *Лекції та семінари.* Інформування учнів про соціальні норми, права, обов'язки, ризики, пов'язані з порушенням закону, та про відповідальність за свої дії.

- *Тематичні класні години.* Регулярні заняття на теми, пов'язані з правовою культурою, етикою, шкідливими звичками, які допомагають формувати правильні уявлення про соціальні явища.

- *Інтерактивні тренінги.* Розвиток навичок спілкування, вирішення конфліктів та командної роботи.

2. Психолого-педагогічна підтримка

- *Індивідуальні консультації з психологом:* Виявлення та вирішення проблем емоційного характеру, зниження рівня агресії та стресу, робота над самоконтролем.

- *Корекційні заняття.* Проведення занять для учнів з проблемною поведінкою, спрямованих на підвищення самооцінки та розвитку саморегуляції.

- *Психодіагностика.* Визначення емоційного стану, рівня стресу, проблем у спілкуванні через тести, анкети та опитування.

3. Активні методи роботи

- *Соціально-рольові ігри.* Імітація соціальних ситуацій, де учні виконують ролі різних учасників соціальних процесів. Це допомагає усвідомити відповідальність за свої дії та можливі наслідки.

- *Моделювання ситуацій.* Використання конкретних прикладів з життя, розгляд ситуацій для обговорення правильної поведінки та варіантів вирішення проблем.

- *Кейс-стаді.* Аналіз випадків з реального життя, що допомагає розвивати критичне мислення і навички прийняття рішень.

4. Соціально-превентивна діяльність[43]

- *Робота з «групою ризику».* Виявлення учнів, схильних до порушення дисципліни, та індивідуальна робота з ними, підтримка та спостереження за їхнім станом.

- *Батьківські збори та тренінги.* Просвітницька робота з батьками, навчання методам виховання та профілактики правопорушень, обговорення проблемних питань.

- *Співпраця з правоохоронними органами.* Залучення представників поліції до бесід з учнями, правове інформування та профілактика асоціальної поведінки.

5. Організація позакласної діяльності

- *Творчі та спортивні секції.* Створення умов для активного дозвілля, розвитку творчих і спортивних здібностей, що зменшує ризик девіантної поведінки.

- *Гуртки та клуби за інтересами.* Формування позитивного мікроклімату серед однолітків через спільну діяльність, спрямовану на реалізацію соціальних та культурних ініціатив.

- *Волонтерські проекти.* Залучення учнів до волонтерської діяльності, допомоги іншим, що сприяє розвитку соціальної відповідальності.

6. Методи оцінки та моніторингу

- *Анкетування та опитування.* Оцінка рівня інформованості та соціальних установок учнів щодо асоціальної поведінки.

- *Моніторинг поведінки учнів.* Систематичне спостереження за поведінкою учнів, аналіз змін і результативності профілактичних заходів.

- *Звітність та аналіз результатів.* Складання звітів за підсумками профілактичної роботи, обговорення результатів на педагогічних радах і внесення корективів.

7. Інтерактивні та інноваційні методи

- *Проектне навчання.* Залучення учнів до розробки соціально-корисних проєктів, що допомагає розвивати відповідальність та усвідомленість.

- *Використання онлайн-ресурсів та соцмереж.* Поширення інформації про превентивну роботу, організація вебінарів та онлайн-тренінгів.

Співпраця гімназії з міськими організаціями та батьками. Спеціально запрошені спеціалісти проводять лекторії на правову тематику. Підвищення

правової компетентності педагогів. Для всіх педпрацівників періодично влаштовуються правові семінари з найбільш актуальних питань, які проводить юрист або спеціально запрошені спеціалісти [25]. Бібліотекар інформує про цікаві статті в періодиці.

Дані напрями право виховної роботи здійснюються в чотири етапи:

1. Систематично, раз на місяць (або у разі потреби, більше) проводиться засідання ради профілактики на правовиховну тематику: розглядаються індивідуальні справи учнів, доцільність проведення того чи іншого заходу, сценарії тощо.

2. Реформування учнівського самоврядування. Ми розуміємо, щоб досягти практичного втілення правил для учнів у життя намагаємось, щоб вони були пережиті кожною дитиною, а не «звалювались з неба» у вигляді готових формул. Отже на цьому засіданні наші учні самі виробили для себе права та обов'язки свого позаурочного життя і в результаті покращилась дисципліна, адже діти живуть за власноруч створеними правилами[21].

3. Учнівське творче самостійне проектування правовиховних заходів: адже учні самі знають, що для них найцікавіше та найактуальніше, тому активи груп, члени бібліотечного клубу «Співрозмовник» та «Феміда» допомагають готувати сценарії правовиховних заходів, самостійно підшуковують інформацію на стенд «Правове виховання», наповнюють папку «Цікаве правознавство».

4. Співпраця всього педколективу з батьками, з міськими організаціями:, лікарі, поліція тощо. Батьків окремих учнів запрошують відвідати певні лекторії та зустрічі з психологом.

Уся правовиховна робота має базуватися на чіткому дотриманні загальних педагогічних принципів виховання, підвищеній зацікавленості, емоційності, яскравості, переконливості, наочності, доступності та тактовності. Саме тому в правовиховних заходах поєднуються як традиційні, так і інтерактивні методи.

1. Бесіди на морально-правову тему[16]. Мета - пов'язати їх зміст з поведінкою учнів, попереджувати негативні вчинки. Ми обов'язково використовуємо матеріали з життя учбової групи (надає кл. керівник) та з місцевої преси (надає бібліотекар). Учні вчаться давати оцінку своїм діям, вчинкам своїх друзів, реальним подіям. Головне - створити невимушену атмосферу (в цьому молодим викладачам допомагає психолог і МК кл. керівників). Моделюються різні життєві ситуації (робота юриста, соціального педагога) на яких учні оцінюють явища, факти, а вкінці обов'язкові колективні висновки. Наші теми для бесід: «Твої права і обов'язки», «Відповідальність за вчинки», «Право, мораль, звичаї, традиції».

2. Лекції - використовуються тоді, коли ми запрошуємо в гості лікаря, працівників соціальних служб, поліції. У нас є постійно діючий виховні години «Закон і ми » та громадська приймальня з питань правової освіти. Лектор професійно розглядає найактуальніші питання для учнів, які вони самі для себе обирають (інакше учні не будуть сприймати матеріал): «Наслідки венеричних хвороб», «Трудове законодавство». Метою всіх лекцій є формування в учнів розуміння і засвоєння конкретних правових понять (Див. Додаток Г).

3. Політичне правове інформування. Мета - причинно-наслідковий аналіз подій, цілісне ставлення до світу. Головне - своєчасно відгукуватись на подію, намагатись їх доступно висвітлювати. Для цього в бібліотеці існує спеціальний стенд з постійно оновлюваною інформацією, яку підбирають і аналізують не тільки бібліотекар, але і члени бібліотечного клубу «Співрозмовник»: «Як позбутися шкідливих звичок», «Молоді про працевлаштування».

4. Кіно, відеосеанси. Мета - найбільш повне сприйняття інформації.

5. Диспут. Його мета — навчити учнів самостійно оцінювати судження, аргументувати власні позиції та формувати правову думку в колективі. Учасники не лише обмінюються думками, а й здобувають нові правові знання, позбуваються хибних уявлень. Тематика: «Про це» — за участю

медсестри та психолога[38]; «А якби законів не було» — за підтримки юриста та соціального педагога.

6. Правові вікторини - викликають інтерес до правових проблем.

7. Усний журнал. Правові проблеми подаються у вигляді кількох сторінок, кожна з яких є стислим усним викладом певної правової теми. Для кращого сприйняття сторінки доповнюються віршами, малюнками та іншими творчими елементами, що дає змогу залучати учнів із різними талантами (художників, музикантів, читців). Таким чином, діти ненав'язливо засвоюють правові знання через інтеграцію творчості[28].

8. Читацька конференція. Обговорення певного літературного твору з висловлюванням свого ставлення до фактів, надання оцінки героїв. У ліцеї таку форму роботи виконують з тими педпрацівниками, хто любить читати.

9. Тематичні вечори. Вихователь разом з учнями готує питання щодо гостей, оформлює зал, виставку книг.

10. Правові ребуси та КВК. Ми залучаємо навіть тих учнів, які зовсім не цікавляться правом: вони розгадують кросворди, обговорюють девізи, привітання, а значить ненав'язливо отримують правові знання.

11. Рольові ігри. Учні на практиці застосовують теоретичне знання, виробляють навички правомірної поведінки. Готувати їх допомагають викладач фольклорного гуртка, соціальний педагог, та інші педпрацівники.

12. Мозковий штурм. Це активний пошук ідей та думок на задану правову тему. Учні вільно й швидко висловлюють будь-які пропозиції, навіть фантастичні чи нереальні, без критики чи обговорення. Усі висловлені ідеї фіксуються, систематизуються та оцінюються. Такий підхід ефективно сприяє розвитку творчості та залученості учасників.

13. «Метод ABC». Цей метод спрямований на активізацію уваги учнів. Їм пропонується зібрати та впорядкувати в алфавітному порядку відомі поняття з правової теми, розмістивши їх у спеціально підготовленій таблиці..

14. «Поставити на голову». Це креативна техніка вирішення правової проблеми. Лектор чітко формулює правову проблему «на ногах», наприклад:

«які риси на вашу думку правосвідомого громадянина?» після обговорення з учнями викладач допомагає їм поставити проблему «на голову», наприклад «які риси на вашу думку у неправосвідомого громадянина?» знайдені рішення перевертаються з «голови на ноги», їх звіряють з попередніми. Учні порівнюють шляхи вирішення проблеми і приходять до оптимального результату. Цей метод розвиває пошук нестандартних підходів у вирішенні правових проблем, розвиває комунікативні здібності та самостійне мислення.

15. Метод замальовування та записування ідей. Він розвиває правовий світогляд та діапазон ідей. Його використовують будь де, де необхідні відбір та оформлення думок, інформації. Учні складають схему-малюнок на правову тематику. Цей метод називається *"Ментальна карта"* або *"Дерево рішень"*. У центрі аркуша записується основна проблемна тема. Від неї розходяться головні гілки, які позначаються літерами або ключовими поняттями. Далі від кожної головної гілки відходять другорядні, детальніші гілки, які уточнюють або доповнюють основні ідеї. Такий підхід допомагає структурувати інформацію та візуалізувати зв'язки між елементами теми. Кожна група учнів презентує свою схему-малюнок. Аналізуються аналогічні роботи інших малих груп та обговорюються остаточний варіант схеми-малюнку. Цей метод розвиває особистість, здібності аналізувати та структурувати матеріал.

16. *Метод проблемних ситуацій*. Суть цього методу полягає в аналізі складних правових процесів або випадків з практики за спеціально розробленою системою. Учням надаються матеріали з описом певної правової проблеми, і їхнє завдання — оцінити ситуацію, розібратися в її суті та запропонувати альтернативні способи вирішення. Такий підхід розвиває критичне мислення, навички аналізу та правову компетентність[36].

17. Використання Інтернету. Пошук правової інформації та представлення її за допомогою Інтернету.

18. *Метод сценарію*. Цей метод полягає у створенні й аналізі можливих моделей майбутнього. Наприклад, тема сценарію: «Якою ви бачите

Конституцію через 10 років?». Такі інтелектуальні ігри допомагають учням сформувати уявлення про своє майбутнє, що перетворюється на конкретні цілі, для досягнення яких потрібні певні дії. За останні роки в гімназії вибудувалася системна робота педагогічного колективу, спрямована на правове виховання та профілактику правопорушень.

У рамках цієї системи успішно працює рада з правового навчання та виховання основними завданнями якої є:

1. Підвищення правової культури всіх учасників освітнього процесу — учнів, педагогів, батьків — досягається як через систематичну правову просвіту, так і шляхом дотримання правових норм і правил дисципліни в діяльності навчального закладу, зокрема з метою попередження випадків насильства щодо дітей.

2. Запровадження системи ранньої профілактики девіантної поведінки учнів, проведення психолого-педагогічної діагностики особистості та організація ефективної індивідуальної роботи з неповнолітніми, схильними до правопорушень[4].

3. Надання психолого-педагогічної допомоги неблагонадійним сім'ям та забезпечення наступності у правовиховній роботі на всіх етапах внутріліцейного життя.

4. Встановлення особливого контролю за здійсненням виховного процесу з учнями, віднесеними до груп соціального «ризик», вивчення його ефективності та результативності.

5. Організація змістовного дозвілля, різноманітної роботи за інтересами; впровадження ефективних методик позаурочної роботи з учнями.

6. Розробка цільових комплексних програм запобігання злочинності, алкоголізму, наркоманії та інших негативних проявів в підлітковому соціумі із врахуванням факторів, які загострюють криміногенну ситуацію[9].

7. Активне залучення психологічних і соціальних служб до превенції девіантної поведінки учнівської молоді.

8. Забезпечення ефективної взаємодії, своєчасного інформування, спільної діяльності органів і установ освіти з іншими соціальними інститутами у правовому і превентивному вихованні учнів. Ми завжди враховуємо вікову категорію та особливості юнацької психології. Цільовою установкою ради є виховання поваги до конституції розуміння й потреби дотримуватись у поведінці норм спілкування, поваги до людей, органів правопорядку, поширення правових знань, підвищення правової культури формування у молоді пріоритету здоров'я та мотивації вести здоровий спосіб життя. До складу ради входять: директор, заст. дир. з НВихР, психолог, соціальний педагог, бібліотекар, викладачі, класні керівники, учнівське самоврядування, вихователі. Звичайно в кожному закладі існують ради лабораторій або педагогічні консіліуми. Це метод координацій педагогічних впливів на учнів. Але наша гімназія пропонує таку організацію ради, куди не тільки входять представники всіх ланок виховного процесу, але і виконується діагностична, проєктивна і реабілітаційна функції. Діагностична функція полягає у визначенні причини, динаміки змін та особливостей поведінки учнів. Ми не опускаємо стан здоров'я, аналіз мікроклімату родини, вивчення статусу дитини у навчальній групі. При діагностичному обстеженні дотримуємось принципів поваги до дитини і таким чином виявляємо причини її схильності до правопорушень: педагогічна занедбаність, реакція на конфліктну ситуацію, порушення психіки тощо. Проєктивна функція нашої ради передбачає вироблення індивідуальної програми впливу на основі колективного обговорення. Кожен з членів ради висловлює свою думку і вимальовується індивідуальна програма для зміни поведінки учня. Ми пропонуємо індивідуальні програми для зміни поведінки учня у такому вигляді: - Залучення учня до активної діяльності за інтересами (гуртки та клуби гімназії). - Організація допомоги у навчанні з боку консультантів ради бібліотеки. Учні з ради допомагають більш слабким однокласникам навчитись швидше писати, якісно сприймати інформацію тощо. - Індивідуальна робота з учнем тієї людини, котрій дитина найбільше довіряє

(визначається з моніторингу): це може бути класний керівник, вихователь тощо.[17] - Психологічні засоби впливу на емоційно-вольову сферу дитини (наш психолог допомагає викладачам створювати ситуацію успіху на уроках з найважчих для учня предметів). - Робота з батьками. Робота з батьківською громадськістю передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять.

Батьківські збори.

1. Це організована взаємодія між батьками, педагогами, психологом і соціальним педагогом. Така форма дає можливість обговорювати актуальні питання навчально-виховного процесу, знаходити спільні рішення для поліпшення взаємодії.

2. *Консультації.* Індивідуальна робота з батьками, під час якої психологи та соціальні педагоги надають допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних із вихованням дітей у родині.

3. *Педагогічний консилиум.* Спілкування між учнями, батьками, педагогами та фахівцями психологічної служби. Основна мета — всебічне вивчення особистості дитини, формування єдиного підходу до виховання, визначення шляхів оптимізації цього процесу. Також проводяться тренінги спілкування та методики роботи з емоційною саморегуляцією.

4. *Лекції.* Форма монологічного викладу інформації. Варіанти проведення: лекція-інструктаж, демонстраційна лекція, науково-популярний виступ або репортаж.

5. *Семінари.* Активна форма просвіти батьків, що передбачає їхню самостійну підготовку (вивчення літератури, написання тез, підготовка виступів). Соціальний педагог заздалегідь оголошує тему, після чого відбувається обмін думками та ідеями.

Практичний досвід

На жаль, практика нашої гімназії свідчить, що іноді класні керівники намагаються уникнути роботи з "важкими" дітьми, замінюючи індивідуальну

роботу на "відсів". Під час засідань ради ми спільно аналізуємо проблеми, пропонуємо різні шляхи їх вирішення та ухвалюємо оптимальне рішення.

Досвід показав, що ефективним методом профілактики правопорушень є застосування об'єктивних інструментів діагностики учнів, таких як моніторинг та анкетування. Об'єктивність є ключовим фактором, оскільки суб'єктивне сприйняття (типу "подобається - не подобається") ускладнює ефективність профілактичної роботи.

Виходячи з нашого досвіду, доцільно проводити спеціальні моніторингові дослідження серед учнів груп ризику[1]. Наприклад, за результатами анкетування, проведеного шкільним психологом, рада здійснила порівняльний аналіз роботи педагогів та виявила певні закономірності успішного виховання.

Отже серед основних особливостей педагогічних працівників, за якими учні девіантної поведінки визначали рейтинг вчителів, були названі ознаки у такій послідовності:

- Почуваю себе поруч з ним легко.
- Вірить мені, поважає як людину.
- Не відчуваю страху перед ним.
- Не «вичитує» перед всіма.
- Допмагає в скрутній ситуації.

Не важко переконатись, що «важкі» учні передусім цінують моральні якості педагога і навіть професійна майстерність стоїть далеко не на першому місці. Адміністрація гімназії ставить перед собою завдання - робота не тільки з учнями, але і з викладачами, які бувають причиною конфліктних ситуацій з дітьми чи дозволяють нетактовності. Також подібні моніторинги більш повно розкривають особистість учня, що поліпшує ефективність роботи. Виходячи з практики, можемо сказати, що форми правовиховної роботи тоді впливають на поведінку учнів, коли до їх підготовки максимально залучені самі учні, коли вони бачать результати своєї діяльності. Учень краще сприймає ту інформацію до якої не байдужий. Тоді інформація у свідомості

перетворюється на погляди, переконання, дії. Учні знають норми права, але не виробили в собі відповідних навичок поведінки. Саме тому всі форми нашої правовиховної роботи спрямовані на:

- Актуальність.
- Цікавість.
- Активну дієвість самих учнів.

Правове виховання в гімназії тісно інтегроване з іншими аспектами виховної роботи, такими як моральне, трудове та естетичне виховання. Моральне виховання допомагає формувати у школярів готовність сприймати й дотримуватись правових норм[24]. Естетичне виховання, у свою чергу, знижує ризик учинення хуліганських дій щодо природи, пам'яток культури та архітектури. Уся діяльність з правового виховання структурована в основний комплекс, який охоплює:

- адміністрацію (директор, заст. дир . НВихР);
- бібліотекарів;
- психологічну службу (практ. психолог, соц. педагог);
- викладачів фізвиховання,;
- кер. гуртків художньої самодіяльності;
- класних керівників.

На кожній з ланок треба зупинитись окремо, адже при єдиній меті і тісній співпраці у кожного є свої особливі методи роботи. 1. Адміністрація чернівецької гімназії:

- веде соціальний паспорт гімназії;
 - вивчає особливості контингенту учнівського колективу, причини появи важковиховуваності підлітків;
 - розробляє систему правовиховної роботи з учнями, схильними до правопорушень та їх сімей;
 - веде внутрішній контроль за правовиховною роботою;
 - веде Раду профілактики правопорушень серед неповнолітніх.
2. Заступник директора з виховної роботи:

- прогнозує виховну роботу з учнями, які мають девіантну поведінку, не благодійними сім'ями;

- координує та узгоджує плани правовиховної роботи класних керівників;

- вивчає передовий педагогічний досвід з правового і превентивного виховання учнів, популяризує його в різних формах методичної роботи з класними керівниками;

- проектує правовий батьківський та учнівський всеобуч.

3. Класний керівник:

- Веде психолого-педагогічні щоденники спостережень за учнями, які мають схильність до правопорушень.
- Проводить облік учнів, що входять до групи ризику.
- Залучає підлітків із поведінковими труднощами до різних видів діяльності: суспільно корисної, спортивної, творчої та пізнавальної; організовує благодійні акції.
- Поширює знання серед учнів про шкідливий вплив алкоголю, наркотиків, тютюнопаління та токсикоманії на здоров'я.
- Формує у школярів позитивне ставлення до здорового способу життя, мотивує до відмови від шкідливих звичок і самовдосконалення.
- Проводить індивідуальні бесіди та консультації з учнями, схильними до порушення норм поведінки.
- Контролює, як підлітки з групи ризику організовують свій вільний час.
- Вивчає, чи дотримуються такі учні розпорядку дня та правил навчального закладу.
- Інформує батьків про успіхи дітей у навчанні, поведінкові особливості та проблемні моменти.
- Взаємодіє з організаціями, що займаються вихованням важковиховуваних підлітків, такими як ювенальна поліція та служба у справах неповнолітніх.

- Реалізує заходи первинної, вторинної та третинної профілактики девіантної поведінки учнів у рамках своєї групи.
- Проводить корекційну роботу, спрямовану на покращення соціально-педагогічних умов життєдіяльності підлітків.
- Розробляє програми для визначення та аналізу рівнів морального, етичного та соціального розвитку підлітків із поведінковими труднощами.

4. Психолог гімназії:

- веде облік підлітків із проявами девіантної поведінки, формуючи відповідну картотеку;
- проводить профілактичні та корекційні заходи, спрямовані на усунення відхилень у поведінці неповнолітніх;
- надає консультації класним керівникам та батькам щодо застосування методик і підходів для корекції девіантної поведінки учнів, а також здійснює психолого-педагогічну діагностику особистісних особливостей школярів.

5. Соціальний педагог[47]:

- сприяє налагодженню гармонійних взаємовідносин між учнями, вихованцями та педагогічним колективом;
- захищає права дітей і забезпечує їхні інтереси;
- досліджує індивідуальні особливості учнів, умови їхнього життя та соціальне середовище розвитку;
- визначає потреби, інтереси та труднощі підлітків, допомагаючи їх подолати;
- створює умови для психологічного комфорту учнів як у навчальному процесі, так і поза ним;
- організовує і координує різноманітні види діяльності учнів поза межами уроків; заохочує підлітків до здорового способу життя;
- займається профілактикою конфліктних ситуацій у шкільному середовищі;
- проводить роботу, спрямовану на попередження правопорушень серед молоді, приділяючи особливу увагу дітям із «групи ризику»;

- виконує функції посередника між учнями, їхніми батьками, вчителями, адміністрацією школи та іншими соціальними структурами;
- співпрацює з психологами, педагогами та батьками для забезпечення підтримки учнів;
- працює над профілактикою суїцидальних ризиків серед неповнолітніх.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі було використано матеріали з практичного досвіду заступника директора з навчально-виховної роботи та соціального педагога Чернівецької гімназії. Розкрито як теоретичні, так і практичні основи соціально-педагогічної діяльності щодо профілактики правопорушень серед підлітків, визначено ключові методи та форми її реалізації. На основі проведеної роботи сформульовано такі висновки:

Розглянуто сутність правопорушень серед молоді у навчально-виховних закладах. У сучасній науковій літературі поняття правопорушення визначається через такі аспекти, як причини, види та форми прояву девіантної поведінки підлітків. Серед чинників правопорушень виділено особистісні (імпульсивність, емоційна нестабільність, низька емпатія), сімейні (нестача близьких стосунків з батьками, слабкий або надмірний контроль, нехтування потребами дитини) та культуральні (способи вирішення конфліктів, особливості гендерних взаємин). До основних форм правопорушень віднесено незаконне зберігання наркотичних засобів, дрібні крадіжки, порушення правил дорожнього руху, хуліганство, незаконне носіння зброї, розпивання алкоголю у заборонених місцях тощо. За ці дії передбачено покарання у вигляді штрафів, громадських і виправних робіт, адміністративного арешту.

Подолання злочинності, правопорушень і девіантної поведінки вимагає комплексного підходу, що включає аналіз соціального середовища, його норм і правового забезпечення. Одних зусиль педагогічного колективу для розв'язання цих питань недостатньо. Значну роль у цьому процесі відіграють взаємодія соціології та кримінології, які формують основи для запобігання та подолання девіантної поведінки. Важливим є врахування як макро-соціальних факторів, так і внутрішньо особистісних характеристик суб'єктів девіації.

Профілактика правопорушень має враховувати індивідуальні особливості учнів. Психологічна служба навчального закладу проводить корекційну роботу, сприяє ресоціалізації та реінтеграції підлітків. Особливу увагу слід приділяти розвитку комунікативних навичок, щоб учні могли висловлювати свої думки й емоції вербально, а не через агресію. Удосконалення методів і форм соціально-педагогічної роботи щодо запобігання правопорушень стає все більш актуальним і потребує ґрунтовного наукового аналізу. Підліткова злочинність залишається болючим явищем сучасності, викликаючи тривогу за молодь, яка втрачає своє дитинство та юність.

ВИСНОВКИ

Наша держава перебуває в процесі реформи. Реформи в політиці, економічні, в правовій та соціальних напрямках, що здійснюються в нашій державі, безпосередньо впливають на всі верстви населення, зокрема й на молодь, яка становить близько чверті населення. Запобігання злочинності серед неповнолітніх є важливим напрямом загальної боротьби зі злочинністю і залишається актуальною проблемою. Криміногенна ситуація в країні залишається складною, до організованої злочинності залучається дедалі більше молоді. Злочинність серед неповнолітніх має стійкий вид до відтворення, поступово "молодшає". В молодіжному середовищі все більше спостерігається ускладнення та перспективи встановлення в майбутньому соціальної рівноваги та добробуту. Серед причин злочинності важливо враховувати аналіз соціальних процесів, які відбуваються у суспільстві. В Україні відбулися різкі зміни в економіці, соціальній, політичній, психологічній, організаційній та інших сферах життя, що безпосередньо вплинуло на соціум.

Рівень злочинності серед неповнолітніх і значна суспільна небезпека, яку вона несе, викликають серйозне занепокоєння. Найбільш поширеними злочинами серед неповнолітніх, як і в попередні роки, залишаються крадіжки, а друге місце займають грабежі. Безумовно, правопорушення пов'язані з процесами деградації моралі в суспільстві, явищами бездомності, безробіття, збільшенням рівня наркоманії, токсикоманії, руйнуванням сімей та розповсюдженням інших соціально негативних факторів. Криза в психологічній сфері проявляється у втраті значною частиною населення загальнолюдських ідеалів у соціальному житті, низькій солідарності з кримінальним законодавством, недовірі до правоохоронних органів, етнічній та релігійній нетерпимості, пияцтві, вживанні наркотиків, токсикоманії, правовому нігілізмі тощо. Вивчення правопорушень серед підлітків показує,

що на даний момент вирішенням кримінальної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі є важливою і актуальною проблемою нашої держави. Превентивне виховання та профілактична діяльність для подолання злочинності серед неповнолітніх залишаються ключовими напрямками виховної роботи з дітьми та молоддю..

Профілактика негативних явищ серед неповнолітніх є, перш за все, педагогічною проблемою, адже вона пов'язана з вирішенням певних завдань для уникнення таких явищ. Значущим напрямом у системі запобігання злочинності є комплексна розробка питання ранньої профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Запобігти правопорушенням серед молоді можна, якщо залучити до профілактичної роботи сім'ю та найближче оточення. Найбільш суттєвою причиною правопорушень серед неповнолітніх є недоліки у їхньому моральному вихованні.

У ході дослідження було визначено сутність поняття «соціальна профілактика», яке розглядається як комплекс заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та нейтралізацію негативних соціальних проявів, особливо в студентському середовищі. Соціальна профілактика виконує превентивну, корекційну та виховну функції, сприяючи формуванню позитивних моделей поведінки та недопущенню відхилень. Основні види соціальної профілактики включають: первинну (запобігання виникненню небажаних явищ), вторинну (зниження впливу вже існуючих негативних факторів) і третинну (профілактика повторення або посилення негативних наслідків).

У межах дослідження було визначено основні негативні явища, які поширені серед учнівської молоді. Серед них виділяються правопорушення, булінг, вживання наркотичних і психотропних речовин, систематичні прогули, агресивна поведінка та інші прояви девіантної активності. Ключовими причинами цих явищ є несприятливі умови соціального оточення, брак підтримки в родині, складнощі у взаєминах із ровесниками,

відсутність позитивних рольових моделей, психологічні проблеми, а також вплив популярної культури, що романтизує ризиковану поведінку. Серед інших важливих факторів — соціально-економічні умови, зокрема недостатність ресурсів для забезпечення належного рівня виховання та освіти.

Дослідження яке було організовано та проведено опитування, спрямоване на діагностику ставлення учнівської молоді до негативних явищ. Аналіз результатів дав змогу оцінити рівень їхньої поінформованості про можливі наслідки девіантної поведінки, визначити уявлення про поширеність таких явищ серед однолітків, а також з'ясувати їхнє ставлення до заходів соціальної профілактики. Отримані дані свідчать про різні підходи учнівської молоді до оцінювання негативних явищ, що підкреслює важливість адаптації профілактичних програм до їхніх індивідуальних особливостей і соціального оточення.

На основі дослідження роботи Чернівецької гімназії № 4 Чернівецької міської ради було сформульовано висновки щодо ефективності впроваджуваних профілактичних заходів для запобігання негативним явищам серед учнів. У закладі здійснюються різноманітні профілактичні програми, які зосереджені на популяризації здорового способу життя, розвитку соціальних та комунікативних навичок, а також підвищенні рівня усвідомлення учнями наслідків девіантної поведінки. Важливим компонентом є робота з батьками та співпраця з психологами і соціальними працівниками.

Водночас результати аналізу свідчать про потребу вдосконалення профілактичної діяльності через впровадження інтерактивних методів роботи, застосування індивідуального підходу до учнів із груп ризику та активніше використання сучасних цифрових технологій для формування позитивних моделей поведінки.

Отже, профілактика правопорушень серед неповнолітніх передбачає насамперед впровадження педагогічного підходу в різних сферах морального

впливу на дітей і підлітків у процесі їхнього виховання. Вікові особливості неповнолітніх потребують психологічно обґрунтованого та методично продуманого підходу до роботи з цією групою. Одним із пріоритетних завдань є створення в нашому закладі освіти умов для розвитку фізично та психічно здорової учнів, а також запобігання таким негативним явищам, як пияцтво, наркоманія, насильство та інші асоціальні поведінки, що шкодять здоров'ю. Це означає, що в нашому закладі слід будувати навчально-виховний процес так, щоб забезпечити тривалий і систематичний вплив на учнів. Усі навчально-пізнавальні заняття і взаємовідносини між педагогами й учнями складають найефективнішу систему, яка сприяє не лише формуванню гармонійно розвиненої особистості й розвитку індивідуальних якостей дитини, а й вихованню в неї громадської активності, найважливіших соціальних якостей і запобігання девіантній поведінці підлітків. Лише завдяки інтеграції зусиль суспільства та навчальних закладів у рамках науково обґрунтованої та технологічно забезпеченої соціально-педагогічної системи можна досягти перевиховання особистості неповнолітнього за допомогою послідовних профілактичних заходів, що формуватимуть правильні життєві орієнтири. Важливо дослідити причини і джерела, що спричиняють правопорушення, і на цій основі розробити таку систему профілактичної діяльності, яка б поступово сприяла зниженню рівня злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк В. З. Суть і характеристика девіантної поведінки особистості. Педагогічний пошук: наук.-метод. вісн. Упр. освіти і науки Волин. облдержадмін., Волин. ін-т післядиплом. пед. Освіти. Луцьк, 2011. Вип. 2.
2. Афанасьєва В. В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі. В. В. Афанасьєва. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 1 С. 47–52.
3. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізич. культура. 2007. № 9. С. 6-7
4. Богданова І. М. Характеристика різних форм девіації неповнолітніх. Соціальна педагогіка: навч. посіб. І. М. Богданова. К., 2008, С. 319–332.
5. Березовська Л.І. Самовиховання та саморегуляція особистості. Навчальний посібник. К., 2011. 168 с.
6. Безпалько О. В. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; заг. ред. А. Й. Капської. К.: ДЦССМ, 2002. 164 с.
7. Богданова І. М. Девіантна поведінка дітей і молоді як форма соціальної дезадаптації // Соціальна педагогіка: навч. посіб. К., 2008. С. 314–253.
8. Богданова І. М. Соціальні проблеми молоді // Соціальна педагогіка: навч. посіб. К., 2008. С. 249–253.
9. Богомолова Л. О. Шкідливі звички – шлях у безодню / Л. О. Богомолова // Виховна робота у шк. 2006. Квіт. (№ 4). С. 40–42.
10. Важковиховуваність як передумова виникнення відхилень у поведінці підлітків. Соціальна педагогіка: підруч. для студ. ВНЗ. За ред. А. Й. Капської. 4-е вид., переробл. і доповн. К., 2009, С. 334–345.

11. Василяшко І. Шкідливі звички і здоров'я підлітків. Упр. освітою. 2009. Трав. (Чис. 10), С. 2–5.
12. Вакуленко О. В. Соціально-демографічні особливості неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом. Соціальна робота з неповнолітніми, які перебувають у місцях позбавлення волі / За ред. В. М. Синьова. К., 2003.
13. Гіллемсі А., Джонс Д. Т. Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я. Документ 9. ВООЗ. Київ, Кобза, 2004, 123 стор.
14. Головне управління статистики у Чернівецькій області. 2020р. Чернівці
15. Головне управління статистики у Чернівецькій області. 2022р. Чернівці
16. Девіантна поведінка дітей та молоді як форма соціальної дезадаптації. Соціальна педагогіка: підруч. для студ. ВНЗ За ред. А. Й. Капської. 4-е вид., переробл. і доповн. Київ. 2009. С. 347–355.
17. Девіантна поведінка, визначення, чинники, причини. Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Пед. ф-т., Каф. соц. педагогіки ; за ред. П. М. Гусака, І. Є. Остапйовського. Луцьк. 2009. С. 96–98.
18. Досвід організації соціально-педагогічної підтримки дітей “груп ризику”. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики: навч. посіб. / Південноукр. держ. пед. ун-т ; за ред. І. М. Богданової. Одеса. 2005. Ч. 1. С. 334–373.
19. Завацька Л. А. Профілактика адиктивної поведінки. Соціальна педагогіка : навч.-метод. посіб. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; за ред. Л. К. Грицюк, В. С. Петровича. Луцьк. 1999. С. 105–111.
20. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посібник для ВНЗ. К.: Слово. 2008. 240 с.
21. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. Чернівці, 2003. С. 335 – 345.

22. Закон України Про соціальну роботу з дітьми та молоддю. ВВР. 2001. № 42. Ст. 213 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2353-IV (2353–15) від 18.01.2005).

23. Закон України Про освіту від 5.09.2017 року.

24. Закон України Про охорону дитинства. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

25. Збірник практичних задач та ситуацій з основ пенітенціарної педагогіки та психології / Уклад. В. І. Мандра. Біла Церква, 2004.

26. Законі України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" Закон від 15.01.2009 № 878-VI.

27. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. 2-е вид., доповн. і переробл. К.: Вища школа, 2005. 343 с.

28. Когут С. Девіантна поведінка дітей та молоді: проблеми й шляхи подолання. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2008. Вип. 24. С. 190–197.

29. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі. К., 1991. 12с.

30. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD». О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Ю. Ю. Приймак, Д. М. Павлова, О. В. Василенко, О. Т. Сакович, С. З. Сальніков, С. В. Сидяк, Ю. Б. Юдін, Н. С. Нахабич. К.: Поліграфічний центр Фоліант, 2015. 200 с.

31. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінолог.-прав. дослідження. К., 2000.

32. Манчуленко Л.В. Методика соціально-виховної роботи у сучасних умовах: навч. пос. Чернівці. 2012, 240 с.

33. Мацьопа Р.Л., Платаш Л.Б. Методика виховної роботи: Навчально-

методичний посібник семінарсько-практичних занять з педагогіки для неспеціальних факультетів. Чернівці. 2005. 164 с.

34. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьєва, Н. І. Зеленкова. Кривий Ріг. 2008. 105с.

35. Освітні програми формування здорового способу життя молоді. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2005. Кн.5. 120 с.

36. Оржеховська В. М. Методика позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок: Методичний посібник. К.: ІСДО, 1995.

37. Поняття «норма» і «відхилення від норми» в соціальній педагогіці // Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Пед. ф-т, Каф. соц. педагогіки ; за ред. П. М. Гусака, І. Є. Остапівського. Луцьк, 2009.

38. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Основи здоров'я» для 5-9 класів. С. 47–49.

39. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Пед. Ф-т, Каф. соц. Педагогіки. За ред. П. М. Гусака, І. Є. Остапівського. Луцьк, 2009. С. 102– 104.

40. Профілактика зловживання психоактивними речовинами. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2009. № 12. С. 38–39.

41. Профілактика проявів вживання алкоголю та наркотиків серед підлітків. О. М. Балакірева. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: зб. наук. публ. Укр. НДІ проблем молоді за підсумками виконання наук. програм і проектів у 1995 р. Вип. 5. Укр. наук.-дослід. ін-т проблем молоді. К., 1996. Вип. 5. С. 189–196.

42. Правові аспекти профілактики правопорушень серед неповнолітніх. К., 1995.

43. Супрун М. Девіантна поведінка дітей і підлітків: соціальнопсихологічний аспект. Соціальна психологія. 2009. № 2. С. 178–

185.

44.Ткач Б. М. Сучасні погляди на проблему адиктивної поведінки учнівської молоді. Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 2003. Вип. 17/18. С. 114 – 117.

45.Топчій І. Роль шкільної соціально-психологічної служби у профілактиці вживання учнями психоактивних речовин. Рідна школа. 2009. № 5/6. С. 48–50.

46.Третяк О. І. Вікові особливості у профілактиці шкідливих звичок. Безпека життєдіяльності. 2009. № 7. С. 21–22.

47. Тюптя Л.Т., Іванова І. Б. «Соціальна робота» навчальний посібник Теорія та практика. Київ 2008р.

48.Шишкова І. Створення позитивної загальношкільної атмосфери як важливий фактор протидії наркоманії, Рідна школа 2003. № 7. С. 15–17.

49.Шахрай В.М. Технології соціальної роботи, Київ ,2006р.

50.Ягодинський В. В. Профілактика негативних явищ серед учнівської та студентської молоді. К.: Видавництво європейського університету. 2003. 168 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА №36

ПІБ	
Вік	
Клас/група	
Дата	
Запитання	Варіанти відповідей
Яка, на Вашу думку, основна причина, що спонукає молодь до скоєння протиправних дій? (Можна обрати декілька варіантів відповіді)	☐ вплив алкоголю та наркотиків ☐ низький рівень доходів сім'ї ☐ захист себе і близьких ☐ впевненість у безкарності ☐ солідарність з компанією ☐ задля розваги ☐ необхідність добути гроші ☐ відсутність інформації щодо кримінальних покарань за скоєний злочин ☐ суспільні та політичні процеси в державі ☐ на зло батькам ☐ інше
Чи спонукає молодь вплив алкоголю та наркотиків до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☒ 8 ☐ 9 ☐ 10

Чи спонукає молодь низький рівень доходів сім'ї до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	0 ◆ 1 ◆ 2 ◆ 3 ◆ 4 ◆ 5 ◆ 6 ◆ 7
--	---

	☐ 8 ☒ 9 ☐ 10
Чи спонукає молодь захист себе і близьких до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☒ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☒ 8 ☐ 9 ☐ 10
Чи спонукає молодь впевненість у безкарності до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☒ 8 ☐ 9 ☐ 10
Чи спонукає молодь солідарність з компанією до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☒ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
Чи спонукають молодь дії задля розваги до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10

	☐ 8 ☒ 9 ☐ 10
Чи спонукає молодь необхідність добути гроші до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☒ 0 ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☒ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☒ 9 ☐ 10
Чи спонукає молодь відсутність інформації щодо кримінальних покарань за скоєний злочин до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☒ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☒ 7 ☐ 8 ☒ 9 ☐ 10
Чи спонукають молодь суспільні та політичні процеси в державі до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☒ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☒ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
Чи спонукають молодь дії на зло батькам до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – причина максимально впливає). (Оберіть один варіант відповіді)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7

	☐ 8 ☒ 9 ☐ 10
Як часто, на Вашу думку, неповнолітні на сьогодні вживають цигарки? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ не вживають ☐ інколи ☐ 1-2 рази на тиждень ☐ щоденно
Як часто, на Вашу думку, неповнолітні на сьогодні вживають алкогольні напої (в т.ч. пиво)? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ не вживають ☐ інколи ☒ 1-2 рази на тиждень ☐ щоденно
Як часто, на Вашу думку, неповнолітні на сьогодні вживають наркотики (в т.ч. "легкі")? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ не вживають ☐ інколи ☐ 1-2 рази на тиждень ☒ щоденно
Чи отримуєте Ви у закладі освіти, в якому Ви навчаєтеся, достатньо інформації про шкідливість та наслідки вживання алкоголю? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ достатньо ☐ не достатньо ☐ важко відповісти
Чи отримуєте Ви у закладі освіти, в якому Ви навчаєтеся, достатньо інформації про шкідливість та наслідки вживання наркотиків? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ достатньо ☒ не достатньо ☒ важко відповісти
Чи отримуєте Ви у закладі освіти, в якому Ви навчаєтеся, достатньо інформації про наслідки скоєння злочину та настання кримінальної відповідальності за протиправні дії? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ достатньо ☒ не достатньо ☒ важко відповісти
Наскільки рівень подання інформації про шкідливість та наслідки вживання алкоголю відповідає Вашим запитам і потребам? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ відповідає ☒ частково відповідає ☒ зовсім не відповідає ☐ важко відповісти
Наскільки рівень подання інформації про шкідливість та наслідки вживання наркотиків відповідає Вашим запитам і потребам? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ відповідає ☐ частково відповідає ☐ зовсім не відповідає ☐ важко відповісти
Наскільки рівень подання інформації про наслідки скоєння злочину та настання кримінальної відповідальності за протиправні дії відповідає Вашим запитам і потребам? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ відповідає ☐ частково відповідає ☒ зовсім не відповідає ☐ важко відповісти
Чи скористалися б Ваші друзі можливістю спробувати наркотики, якщо б це не викликало uzалежнення і про це ніхто б не дізнався? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☒ важко відповісти
Як, на Вашу думку, ставиться більшість Ваших друзів до крадіжок? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ позитивно ☐ негативно ☐ допустимо в окремих випадках ☐ важко відповісти

Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до застосування фізичної сили проти іншої особи? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ позитивно ☐ негативно ☐ допустимо в окремих випадках ☒ важко відповісти
Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до вживання спиртних напоїв? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ позитивно ☐ негативно ☐ допустимо в окремих випадках ☐ важко відповісти
Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до вживання наркотичних та токсичних речовин? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ позитивно ☒ негативно ☒ допустимо в окремих випадках ☐ важко відповісти
Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до азартних ігор? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ позитивно ☐ негативно ☐ допустимо в окремих випадках ☐ важко відповісти
Чи часто Ви переглядаєте фільми і TV програми, або граєтеся у комп'ютерні ігри, в яких демонструються військові дії, жорстокість і насильство? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ часто ☐ інколи ☒ рідко ☐ ніколи
Чи були випадки, коли після перегляду певної передачі, художнього фільму (або гри у комп'ютерну гру) з елементами жорстокості, насильства, Ви або Ваші друзі вчиняли агресивні та необдумані дії по відношенню до інших людей? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Як часто Ви переглядаєте комедії (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☒ інколи ☐ рідко ☐ ніколи
Як часто Ви переглядаєте бойовики (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ часто ☒ інколи ☐ рідко ☐ ніколи
Як часто Ви переглядаєте жахи (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☐ інколи ☐ рідко ☐ ніколи
Як часто Ви переглядаєте вестерни (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☐ інколи ☐ рідко ☐ ніколи

Як часто Ви переглядаєте фантастику (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☒ інколи ☐ рідко ☐ ніколи
Як часто Ви переглядаєте пізнавальні (за жанром фільми і програми)? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ часто ☐ інколи ☒ рідко ☐ ніколи
Як часто у вашому колективі виникають конфлікти між учнями - учнями? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☒ інколи ☐ рідко ☐ ніколи ☒ важко відповісти
Як часто у вашому колективі виникають конфлікти між учнями - педагогами? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☐ інколи ☐ рідко ☐ ніколи ☐ важко відповісти
Як часто у вашому колективі виникають конфлікти між педагогами - батьками? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ часто ☐ інколи ☐ рідко ☐ ніколи ☒ важко відповісти
Хто на Вашу думку найчастіше приймає на себе роль посередника у вирішенні шкільних конфліктів (оберіть три відповіді)? (Можна обрати декілька варіантів відповіді)	☒ директор ☒ заступник з виховної роботи ☐ психолог ☐ соціальний педагог ☐ класний керівник ☒ батьки ☐ самі учні
Чи навчали Вас у закладі освіти способам розв'язання конфліктів? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Відмітьте, які з наведених нижче способів поведінки відносять до насильства? (Можна обрати декілька варіантів відповіді)	☐ побиття батьками власної дитини ☐ постійний глум учнів над однокласником ☐ крик батьків на дитину ☐ заборона переглядати телепрограми, грати на комп'ютері ☐ заборона проводити час на свіжому повітрі

	☐ приниження вчителем гідності учня ☐ приниження з боку однокласників ☐ відбирання у інших особистих речей ☐ утримування дітей батьками в голоді ☒ перебування у місцях непридатних для дитини (каналізації, горища будинків, підвали та ін.) ☐ примушення дітей до зґвалтування
Чи відноситься до насильства побиття батьками власної дитини? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства постійний глум учнів над однокласником? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства крик батьків на дитину? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства заборона переглядати телепрограми, грати на комп'ютері? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства заборона проводити час на свіжому повітрі? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Чи відноситься до насильства приниження вчителем гідності учня? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства приниження з боку однокласників? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи відноситься до насильства відбирання у інших особистих речей? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Чи відноситься до насильства утримування дітей батьками в голоді? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Чи відноситься до насильства перебування у місцях непридатних для дитини (каналізації, горища будинків, підвали та ін.)? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☐ важко відповісти

Чи відноситься до насильства примушення дітей до жебракування? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Якщо б Вам стало відомо про факт насильства серед однолітків, якими б були Ваші дії? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ негайно сповіщу дорослих ☐ з'ясую причину ☐ покараю винуватця самотійно ☐ приховую інформацію про цей факт
Як на Вашу думку, чи призведе крадіжка велосипеда (вартістю 500 грн.) до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе крадіжка мобільного телефону (вартістю 900 грн.) до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе побиття неповнолітнього, що призвело до тілесних ушкоджень середньої тяжкості до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе зґвалтування неповнолітніми особами у складі групи повнолітньої жінки до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе глум та непристойні жарти над перехожими до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе зберігання наркотичних речовин (5 грамів коноплі) до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Як на Вашу думку, чи призведе виготовлення наркотичних речовин для власних цілей до настання кримінальної відповідальності? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Визначте, які з наведених дій призведуть до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми (Можна обрати декілька варіантів відповіді)	☐ активізація місцевих громад (сусідів, жителів мікрорайону) ☐ більш суворе покарання злочинців ☒ надання інформації про юридичні наслідки скоєння злочинів школярам та студентам ☐ регулярне відвідування представником поліції навчальних закладів

	☐ ведення просвітницького курсу для молодших школярів "Поведінка і закон" ☐ посилення відповідальності батьків за виховання дітей ☐ збільшення кількості в'язниць для неповнолітніх ☐ посилення відповідальності дорослих, які втягнули неповнолітнього у кримінальну діяльність ☐ інше
Чи призведе активізація місцевих громад (сусідів, жителів мікрорайону) до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Чи призведе більш суворе покарання злочинців до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☐ важко відповісти
Чи призведе надання інформації про юридичні наслідки скоєння злочинів школярам та студентам до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Чи призведе регулярне відвідування представником поліції навчальних закладів до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☒ важко відповісти
Чи призведе ведення просвітницького курсу для молодших школярів "Поведінка і закон" до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☐ ні ☒ важко відповісти
Чи призведе посилення відповідальності батьків за виховання дітей до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☒ ні ☒ важко відповісти
Чи призведе збільшення кількості в'язниць для неповнолітніх до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☐ так ☒ ні ☒ важко відповісти
Чи призведе посилення відповідальності дорослих, які втягнули неповнолітнього у кримінальну діяльність, до зниження кількості правопорушень і злочинів, що скоюються неповнолітніми? (Оберіть один варіант відповіді)	☒ так ☒ ні ☐ важко відповісти
Хто в першу чергу має стати на захист дитини, котра постраждала від насильства в сім'ї? (вкажіть три позиції) (Можна обрати декілька варіантів відповіді)	☐ педагоги навчального закладу ☒ працівники поліції

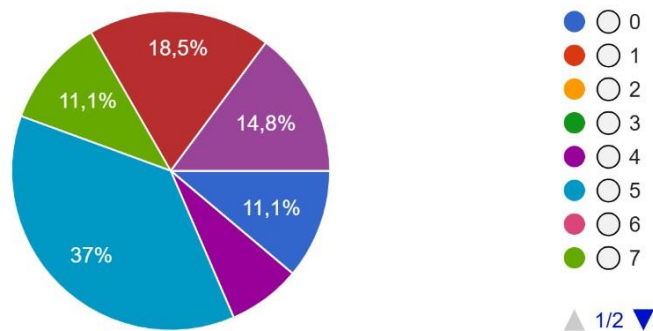
	працівники служби у справах дітей представники громадських організацій представники громади, в якій проживає сім'я
--	---

Додаток Б

Графічне представлення результати опитування учнів

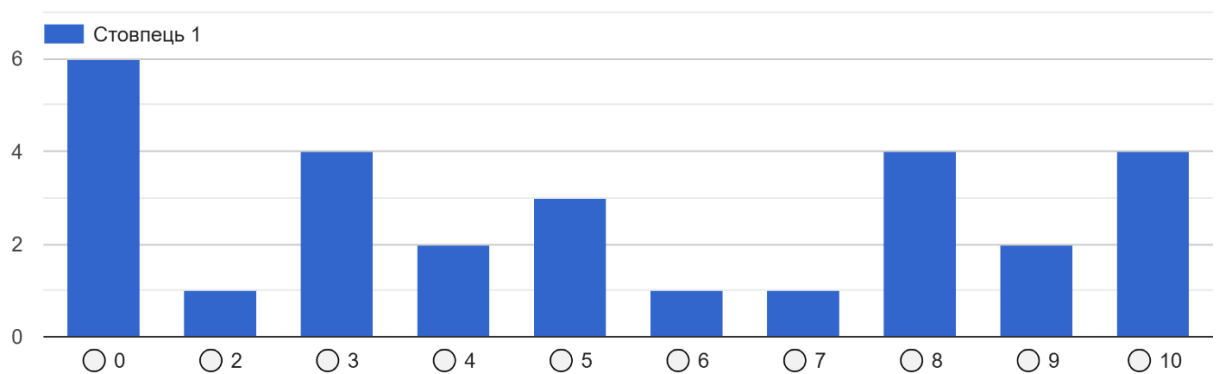
Додаток Б1

Чи спонукає молодь захист себе і близьких до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – при...но впливає). (Оберіть один варіант відповіді)
27 відповідей

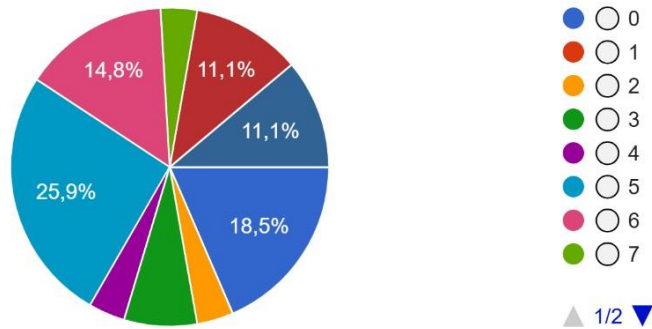
Додаток Б2

Чи спонукає молодь солідарність з компанією до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – при...но впливає). (Оберіть один варіант відповіді)

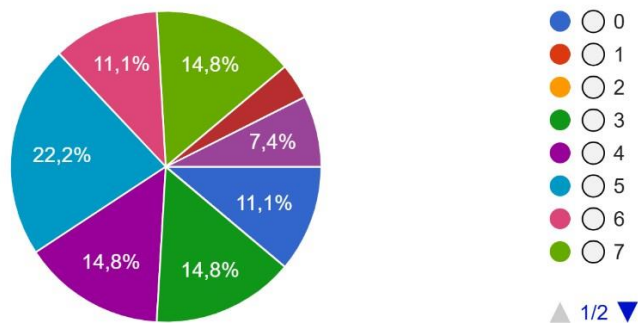
Додаток Б3

Чи спонукають молодь дії задля розваги до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – при...но впливає). (Оберіть один варіант відповіді)
27 відповідей

Додаток Б4

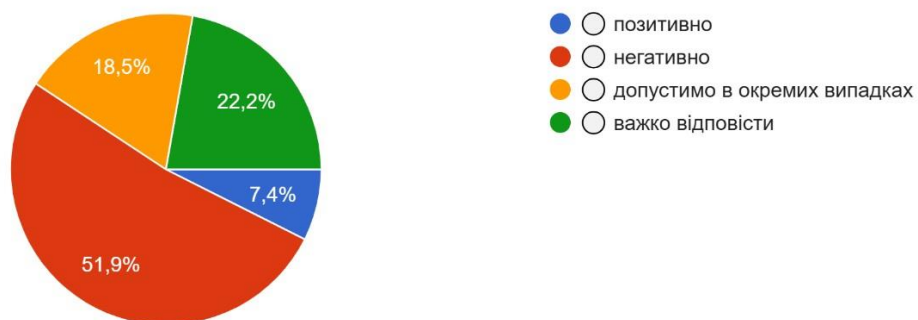
Чи спонукає молодь необхідність добути гроші до скоєння протиправних дій? (поставте відповідний бал 0 – причина незначима, 10 – при...но впливає). (Оберіть один варіант відповіді)
27 відповідей

Додаток Б5

Як, на Вашу думку ставиться більшість Ваших друзів до азартних ігор? (Оберіть один варіант відповіді)

27 відповідей

Додаток В

ПЛАН**проведення превентивної роботи по Чернівецькій гімназії №4**

№ з/п	Назва заходу	Клас	Час проведення	Відповідальні
1.	Загальношкільна лінійка приурочена проведенню місячника правових знань	1-9	03.02	Класні керівники
2.	Оформлення тематичної виставки науково-популярної літератури правового та національно-патріотичного напрямку у шкільній бібліотеці	ШБ	04.02	
3.	Виставка малюнків «Права дитини»	1-6	10.02-14.02	Члени учнівської ради, класні керівники
4.	Інформаційна година «Вчись володіти собою»	1	05.02	
5.	Година спілкування «Конвенція про права дитини»	1	12.02	
6.	Урок спілкування «Повага до себе та інших людей	2	06.02	
7.	Інсценування «Зла колючка та добра троянда»	2	13.02	
8.	Бесіда «Моральні цінності мого краю»	3	11.02	
9.	Перегляд відеороликів про конфлікти в учнівському середовищі	3	18.02	
10.	Брейн-ринг «Я знаю свої права»	4	14.02	
11.	Виховна година «Правовий вернісаж»	4	21.02	
12.	Правовий квест «Знай свої права, дитино!»	7	12.02	
13.	Інтелект шоу «Правовий олімп»	7	19.02	
14.	Відео презентація «Права, свободи, обов'язки громадян України»	6-8	13.02	
15.	Анкетування учнів 8-9 класів «Чи знаю я свої права?»	8-9	14.02	
16.	Випуск шкільної стінгазети «Правопорушення та наслідки»	6-9	17.02	Члени учнівського самоврядування «Старт»
17.	Зустріч з представником правоохоронних органів Сафоновим О.М.	1-9	лютий	Члени учнівського самоврядування «Старт»
18.	Батьківські збори щодо питання профілактики правопорушень, пропаганди правових знань	1-9	Відповідно до графіка	Класні керівники

Виховна година на тему: "ЗАКОН І МИ"

МЕТА: Ознайомити учнів з основними питаннями законодавства щодо підлітків та молоді, з найбільш поширеними прикладами правопорушень серед молоді з метою їх попередження.

ПЛАН

Вступне слово. Ознайомлення з метою бесіди.

Основна частина бесіди "Закон і ми" (Питання й відповіді на них. Обговорення ситуацій). Підсумки бесіди. (Що дізналися учні, яку користь дала бесіда). Висновок.

Хід бесіди.

Вступне слово.

З правовими питаннями ми зустрічаємося дуже часто. Помилковою є думка, ніби сфера застосування права обмежується покаранням осіб, які вчинили різні правопорушення. Багато хто з учнів дивується, дізнавшись, що наші повсякденні вчинки часто мають правову оцінку. Право, закони супроводжують людину все її життя. Щоб уміло і правильно користуватися своїми правами і добре виконувати свої обов'язки, не порушуючи прав і законних інтересів інших, треба знати закони. Звичайно, у вашому віці неможливо знати детально усі закони. Але основне, що стосується вас, ви повинні знати. Сьогодні ми проводимо з вами бесіду на тему "Закон і ми".

Основна частина бесіди "Закон і ми".

(Питання і відповіді на них, обговорення ситуацій).

Що таке правознавство?

Відповідь. Це суспільна наука про явища з життя співтовариства людей.

Що вивчає правознавство?

Відповідь. Важливі явища суспільного життя – право, мораль, юридичні норми, закони, юридичні права і обов'язки, види юридичної відповідальності.

На яких принципах у нашому суспільстві ґрунтується право?

Відповідь. На принципах моралі.

Яку відповідальність за свої аморальні вчинки несе людина віком до 14 років?

Відповідь. Вона несе відповідальність перед школою, товаришами, організацією, у якій працює, сім'єю. При неодноразових порушеннях можлива відповідальність перед комісією у справах неповнолітніх.

Яку юридичну відповідальність несе людина в 14 років?

Відповідь. У 14 років настає кримінальна відповідальність за вчинення ряду злочинів: вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, пограбування, розбій, крадіжку, злісне і особливо злісне хуліганство, розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, наркотичних речовин, умисне вчинення дій, що можуть викликати аварію потягу, умисне знищення або пошкодження майна.

Яка відповідальність настає в 15 років?

Відповідь. Майнова відповідальність за заподіяння майнової шкоди.

Яка відповідальність настає в 16 років?

Відповідь. Кримінальна за всі види злочинів.

Яка відповідальність настає з 18 років?

Відповідь. 18 років – це повне цивільне повноліття, коли настає відповідальність за всіма законами.

Які ви знаєте органи правопорядку?

Відповідь. Суд, арбітраж, органи внутрішніх справ.

Що таке хуліганство?

Відповідь. Це умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають неповагу до суспільства.

Як карається законом хуліганство?

Відповідь. Позбавленням волі на строк до 1 року, або виправними роботами на той же строк, або грошовим штрафом, а за злісне хуліганство – позбавленням волі на строк від 1 до 5 років.

Чи були ви коли не будь свідками хуліганства?

Відповідає кожен учасник бесіди.

Чи допускав хтось із вас хуліганські дії щодо інших людей?

Відповідає кожен учасник бесіди.

Що для кожного з вас є найбільшим злочином?

Відповідає кожен учасник бесіди і обґрунтовує свою думку.

В якому законодавчому документі України закріплено право на освіту?

Відповідь. В Конституції.

А в яких документах викладено обов'язки учнів?

Відповідь. В "Законі про освіту", у Статуті школи, в Правилах для учнів.

Чи знаєте ви Правила для учнів?

Відповідає кожний учасник.

Чи може учень працювати у вільний від навчання час (на канікулах), де саме? З якого віку? Що для цього потрібно? Чи знаєте ви, куди звернутись?

Відповідь. Так, може. З 14 років. Для цього потрібна заява батьків, дозвіл школи. Звертатися можна у соціальний відділ для молоді або в інспекцію у справах неповнолітніх.

Що ви розумієте в адміністративному законодавстві під терміном «громадське місце»?

Відповідь. Вулиці, вокзали, кінотеатри, театри, магазини, установи, бібліотеки, музеї, салони громадських видів транспорту, житлові будинки, подвір'я житлових будинків, школи тощо.

Назвіть кілька прикладів протизаконної поведінки в громадських місцях, свідками яких ви були.

Відповідає кожний учасник.

Чи міг би ти стати на захист людини, яку б'ють, грабують чи хочуть вбити?

Відповідає кожен учасник.

Які ви знаєте основні обов'язки батьків і дітей?

Відповідь. Обов'язок батьків – виховувати дітей, піклуватися про їхніх фізичний та моральний розвиток, про підготовку їх до праці. Батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей, а в разі потреби – повнолітніх непрацездатних дітей. Обов'язок дітей – піклуватися про батьків. У разі, якщо батьки непрацездатні і потребують допомоги – повнолітні працездатні діти їх утримують.

Де, коли, у яких випадках кожній людині в її житті можуть стати в нагоді юридичні знання?

Відповідь. Коли людина сама порушила закон, або коли допущено порушення закону по відношенню до неї.

3. Підсумки бесіди.

Питання до учнів.

Що нового для себе ви дізналися з бесіди "Закон і ми"?

Що повчальне для себе ви почули?

Яку користь принесла для кожного з вас ця бесіда?

Висновок.

Не за горами час, коли ви закінчите училище і вступите у самостійне життя. Від вас вимагається успішно займатися дорученою справою, бути відповідальним, виконувати громадянські обов'язки – хорошого трудівника, захисника Вітчизни, патріота, борця з недоліками в суспільстві, господаря

багатств країни, сім'янина. Державі буде важлива ваша думка, ваші позиції щодо проектів законодавчих актів, які виносяться на широке обговорення. При цьому корисно поповнювати свої правові знання.

Додаток Д

План роботи соціально-психологічної служби з учнями «групи ризику»

№ з\п	Зміст роботи	Термін проведення	Відповідальний
1.	Вивчення індивідуальних особливостей учнів «групи ризику» ■ соціометричні дослідження ■ спостереження ■ діагностика емоційно-вольової сфери	Вересень Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
2.	Виявлення труднощів у навчанні (бесіди з вчителями, діагностика пізнавальних процесів)	Січень	Практичний психолог, соціальний педагог
3.	Обстеження матеріально-побутових умов проживання учні «групи ризику»	Вересень	Соціальний педагог
4.	Бесіди з учнями та їх однокласниками	Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
5	Бесіди з батьками	Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
6	Бесіди з класними керівниками	Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
7	Урахування інтересів учня та залучення його до суспільно-корисної діяльності колективу класу.	Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
8	Співпраця з працівниками Інспекції у справах	Протягом року	Практичний психолог,

	неповнолітніх , центром соціальних служб		соціальний педагог
--	---	--	-----------------------

Додаток Ж

Тематика профілактичних бесід соціального педагога з учнями, педагогами та батьками

1. Бесіда з класним керівником

- У чому полягає трудність у вихованні школяра?
- Дисципліна школяра дома і в школі. Успішність.
- Які конкретні факти говорять про його «трудність»?
- Які заходи застосовувалися до цього школяра для його виправлення і які їх результати?

2. Бесіда з учнем «групи ризику»

- Ким ти хочеш стати після закінчення школи?
- Які навчальні предмети ти любиш більше за інші?
- Що читаєш?
- Твої товариші. Що ти про них думаєш?
- Чи задоволений ти своїм навчанням і поведінкою в класі, в школі?
- Твоя суспільна робота і її результати.
- Твоє улюблене заняття в школі і вдома.
- Що ти вважаєш найцікавішим і важливішим в житті?
- Як ти ставишся до своїх батьків і чому?
- Твоє ставлення до старших.
- Чи пам'ятаєш ти найприємнішу подію в житті?
- Чи пам'ятаєш ти найбільш неприємну подію свого життя?
- Чи кривдив тебе хто-небудь?
- А ти чи кривдив кого-небудь?

3. Бесіда про учня «групи ризику» з вчителями

- Ваша думка про успішність і поведінку учня на ваших уроках.
- Найбільш характерні випадки його недисциплінованості і ваші йому поради (заходи, вказівки).
- Його здібності в навчанні, в роботі. Його можливості.

4. Бесіда про учня з його товаришами

- Чи давно ви дружите?
- Ваші улюблені сумісні справи, предмети, заняття?
- Що тобі подобається у твоєму другові?

- Що тобі не подобається у твоєму другові? Чому? Як ти йому допомагаєш?
- Ваші плани на майбутнє.

5. Бесіда з батьками учня «групи ризику»

- Чи задоволені ви навчанням і поведінкою своєї дитини?
- Що вас турбує в її поведінці і навчанні? Як ви їй допомагаєте?
- Режим дня і його дотримання.
- Що він робить по дому, чи допомагає домашнім, у чому?
- Ваші поради своїй дитині щодо вибору майбутньої професії.

6. Бесіда зі старостою класу про учня «групи ризику»

- Ваша думка про конкретного учня.
- У чому виявляються недоліки його поведінки в колективі класу?
- Його ставлення до товаришів по класу.
- Як ви і колектив класу допомагаєте йому стати зразковим учнем?
- Його ставлення до суспільних доручень, участь у колективному житті класу.